

AYLA EFE*
(Eskişehir, Türkiye Cumhuriyeti)

SARAYBOSNA'NIN DÖRT YILI: MASRAFLARIN ÇİZDİĞİ “SARAY” RESMİ

Abstrakt

Ovaj članak govori o rashodima Sarajevskog sandžaka u periodu od 1861. do 1865. godine, kao centralnog sandžaka Bosanskog ejaleta. Troškovi predstavljaju izvode iz finansijskih i deftera rashoda, koji se čuvaju u osmanskom arhivu u Istanbulu, u fondu Masârîfât Muhasebeciliği Defterleri (ML.MSF. d). Spomenuti fond sadrži bogatu arhivsku građu i važne izvore za razumijevanje troškova i finansiranja administrativnih jedinica, institucionalne strukture i njihove aktivnosti te pruža podake o platama zaposlenih u administraciji i vojsci, lokalnim rashodima (materijalna pomoć, gradnja i sl.). U članku su korištena četiri deftera rashoda Sarajevskog sandžaka koji se odnose na period od 1277. do 1280. godine po Rumi kalendaru (1861.-1865.). Članak ima dva cilja: prvi je da sagleda opseg finansijske i administrativne organiziranosti i drugi, da utvrdi „kapacitet države“ u Sarajevskom sandžaku. U članku se najprije govori o redoslijedu evidentiranja deftera rashoda, te se analizom podataka o rashodima predstavljaju skupovi podataka. U konačnici, rad se fokusira na sliku Sarajevskog sandžaka koju konstruiraju navedeni skupovi podataka. Uz sve to, pokazuje se vidljivost „države“ u Sarajevskom sandžaku u razmatranom periodu. U zaključnom dijelu članka utvrđuju se opće osobitosti pokrajinskog računovodstvenog sistema, u kontekstu tanzimatskog stava o finansijskoj centralizaciji, naročito u Sarajevskom sandžaku.

Ključne riječi: Bosna, Sarajevo, defteri rashoda, lokalni troškovi

* Prof. dr. Ayla EFE, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, aefe@anadolu.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-2490-7593

Bu yazı, Saray Sancağı Mal Sandığından Rumi 1277, 1278, 1279 ve 1280 tarihinde yapılan harcamalar odağında hazırlanmıştır. Miladi 1861-65 yıllarına ait bu harcamalar, Osmanlı Devlet Arşivinin Maliye Masraf Defteri (BOA.ML.MSF. d.) tasnifindeki Saray Masraf Defterlerinden elde edilmiştir.¹

Harcama kayıtlarının ait olduğu bu yıllar; toplumsal tepkinin eksik olmadığı, sancılı ve bir düzenin yerleştirmeye çalışıldığı senelerdir. Nitekim Bosna’da Tanzimat’ın uygulanmaya başlanmasından 10 yıl geçse de 1857’de başlayan isyanın izleri hala sürmektedir. İstanbul, teftiş heyetlerini, birbiri arkasına bölgeye göndermekte komisyonlar oluşturmaktadır. Gönderilenler arasında devrin başrol oyuncularından olan ünlü devlet adamı tarihçi Cevdet Paşa dahi vardır. Literatür bu süreci farklı yönler ile ele alır. O nedenle kıymetli bilgileri içerir. Ama bu bilgiler konu odaklı (Tanzimat uygulamaları, teftişler, nizamiye alaylarının kurulması vb.) monografik çalışmalardan elde edilmiştir.² Bu yazı ise, masrafın penceresinden Saray’ın 4 yılına bakmayı ve anlamlandırmayı hedeflemektedir. Birbirine bağlı iki amacı vardır: bir, Saray’daki mali/ idari örgütlenmenin boyutunu çözümlmek, iki, Saray’daki “devlet kapasitesini” tespit etmektir.

Yazı da önce masraf defterlerinin kayıt düzeninin ele alınacaktır. Sonra her bir defterin harcama kalemleri “niteliksel” tasnife tutularak masraf bileşenlerini gösteren veri setleri elde edilecektir. Bu sayede hem her bir

¹ Bu 4 defterden birincisi, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, BOA.ML.MSF.d 15733, ikincisi, BOA.ML.MSF.d 16845, üçüncüsü, BOA.ML.MSF.d 16883, dördüncüsü, BOA.ML.MSF.d 17258 koduyla kaydedilmiştir.

² Tanzimat Dönemi Bosna Hersek çalışmalarıyla ilgili Türkiye’de iki önemli doktora tezi bir tane de yüksek lisans tezi yapılmıştır. Bunlar; Zafer Gölen, *Tanzimat Dönemi Bosna Hersek*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.; Emine Ak, *Tanzimat’ın Bosna Hersek’te Uygulanması ve Neticeleleri (1839-1875)*, Yayınlanmamış Dok. Tezi, İstanbul, 2010; Fatma Issa, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Borsası’nda Rüştüye Mektepleri (1851-1878)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021. Cevdet Paşanın Bosna müfettişliği ile ilgili ise, Hatice Akın, *Ahmet Cevdet Paşanın Bosna Müfettişliği*, Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans, Antalya, 2004 ile Ahmet Zeki İzgöer, “Ahmet Cevdet Paşa ve Bosna Islahatı”, *Divan Dergisi*, 6 (1991/1), 211-213. Nizamiye Alayları için de bkz. Uğur Ünal, “Sultan Abdülaziz Döneminde Bosna Nizâmiye Alayları (1861-1876)”, *Belleten*, 81/2290, Nisan 2017, 227-242. Bu çalışmanın hazırlama sürecinde istifade ettiğim diğer iki önemli çalışmada şunlardır: Hatice Oruç, “15. yüzyılda Bosna Sancağı ve İdari Dağılımı”, *OTAM*, 18, 2006, 249-271 ile Kadir Arslanboğa, “İskender Paşa’nın Saraybosna’daki Zaviye Vakfı’nın Finansal Durum Tablosu (1807-1821)”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 16/56, Temmuz 2021, 498-521.

masraf defteri hem de 4 masraf defterini birbirleri ile kıyaslayabilecek "nicel" veriler elde edilecektir. Daha sonra da bu veri setlerinin ortaya çıkardığı Saray Resmine odaklanılacaktır. 1861-65 yıllarının Saray'ına ait bir kesit çıkarılacaktır. Akabinde de Saray'da ki "devletin" görünürlüğü tespit edilmeye çalışılacaktır. Sonuç kısmında ise, Tanzimat'ın mali merkezleşme iddiası ekseninde taşra muhasebe sisteminin genel özellikleri, Saray özelinde saptanmaya çalışılacaktır.

MASRAF DEFTERLERİNİN KAYIT DÜZENİ

Rumi 1277, 1278, 1279 ve 1280 tarihli Saray Masraf Defterleri, mali yıl esasına göre Saray Meclisi tarafından tutulan birer senelik harcama kayıtlarıdır. Defterlerde bu süre, "*Mart iptidasından Şubat gayetine kadar bir sene zarfında mahalli memurları maaşlarıyla havalatı askeriye ve masarifatı vs. ita olan akçenin kemiyeti ve keyfiyetine mübeyyin defterdir*" şeklinde ifade edilmiştir. Harcamaların, vali ve muhasebeciden başlayarak belirli bir sistematik içinde kaydedildiği görülmektedir. Bu sistematığın öne çıkan hususları şunlardır:

- 1) Harcamalar aşağıda örneklendirildiği şekilde gruplandırılmıştır:
 - Vali ve memur ve katiplerin maaşları,
 - Özel görevli personelin maaş ve harcamaları (komisyon/ teftiş vb.)
 - Asakir-i şahane emeklilerin maaşları,
 - Fukara-yı muhtaciyan maaşları ve ilgili masraflar,
 - Özel görevli bazı memurun menzil ücretleri ve harcırahları,
 - Kirahane masrafları,
 - Postahane masrafları,
 - Telgrafhane masrafları,
 - Özel günlerde yapılan harcamalar,
 - Zaptiye ve derbent harcamaları,
 - Kaza masrafları,
 - Kazalarda görevli personel ödemeleri gibi.
- 2) Bu masraf grupları içinde:
 - 12 ay sabit/düzenli harcama kalemleri: masraf adı/görevlinin ismi, aylık maaş miktarı alt alta yazılıp aylık toplamların 12 ile çarpılması ile elde edilen toplam tutar,
 - 12 aydan daha kısa süreli harcamalar: görevli kişi/masrafın türü, görev süresi (ay ve gün) maaş miktarı ve toplam tutarın ayrı ayrı öbekler halinde kaydı,

- Sabit maaşlarda herhangi bir zam ve indirim söz konusu olduğunda; görevlinin adı, zamlı ve indirimli maaş miktarının dahil olduğu süre (ay ve gün) maaş miktarları ayrı ayrı kaydedilip sonra toplam tutar kaydedilmiştir.
- 3) Henüz ödemesi tamamlanmayan harcama kalemleri söz konusu ise:
 - İlgili meblağın kaçta kaçının ödendiği,³
 - Veya ilgili harcamanın belirli bir kısmı bir başka yıla (geçmiş veya gelecek) ait ise hangi yıla ait olduğu,⁴
 - Ve eğer ilgili harcama Saray dışında bir başka sancağa ait veya ortak bir harcama ise, hangi sandıktan ne kadar ödeme yapıldığı kaydedilmiştir.⁵
- 4) Masrafın ait olduğu ilgili takvim içinde merkeze veya diğer kazalara Saray Mal Sandığından bir “havale” yapıldı ise, miktarı ve tarihi kaydedilmektedir.
- 5) Harcama kaydı sona erdikten sonra:
 - Masraf toplamları kaydedilip altına ilgili toplamdan her ay yapılan harcama miktarları merdiven sistemine göre kaydedilmiştir,
 - Daha sonrada tüm masrafların niteliğini miktarını ne kadarının ödendiği vb. konular yazılıp bir çeşit rapora dönüştürülüp meclis üyelerinin mührü basılmıştır.

VERİ SETLERİ

Birbirini takip eden 4 yıla ait Saray Masraf Defterlerinden 3 farklı veri seti tablosu oluşturulmuştur.

³ Bu bilgi hem defter içinde ödemesi yapılmayan harcama kayıtları için düşülmüştür. Mesela 1278 tarihli defterde; “Meclis Kebir Baş Kâtibi İzzetlü Kemal Beyin 78 Mart iptidasından Teşrinisanıye kadar maaşı 5000x12:60000’nin 45 bini ödenmiş 15 bini henüz ita olunmamıştır” şeklinde olduğu gibi hem de toplam hesap kaydı tamamlandıktan sonra yine 12 aylık ödemelerin ayrı ayrı kayıtlarının yanına “bermutad balada meblağı mezbureden henüz ita olmayıp 79 senesi içinde verilmesi lazım gelenler 15000” şeklinde düşüldüğü görülür.

⁴ Mesela 1277 defterinde idari personel maaşları içinde 13 ve 14 aylık maaşları görev süresi belirtilerek kaydedilmiştir.

⁵ Örneğin ilgili memuriyet görevi, ilgili süre içinde başka sancak içinde gerçekleşmiş ise, toplam bedelden o sancak ta görev yaptığı süreye denk gelen meblağ düşülerek bu meblağın ilgili diğer sancak sandığından ödendiği notu düşülmüştür.

Birinci Grup Veri Seti: Masraf defterindeki harcamaların, “türlerine” göre tasnif edilmesiyle oluşturulmuştur. Böylece masraf defterinin her biri, döküm niteliğinde 6 farklı harcama kalemine dönüştürülmüştür.⁶

Bu tasniflemede yer alan harcama kalemleri ve harcama kalemlerinin içine dahil edilen masraflar şunlardır:

- 1) **İdari/Kamu Harcamaları:** memur maaşları: vali, muhasebeci, Saray merkezde meclis, muhasebe ahkam, tahkikat kâtip vb. görevliler, kaza müdür, kâtip, mukayyit, ashab-ı alaka memur ve tercümanları, özel görevli personel; komisyon ve teftiş memurları, aşar, taşir, rüsumat memurları, kamuya ait diğer harcama kalemleri; kira, tamirat, mefruşat, kırtasiye, odun kömür masrafları bu gruba içine dahil edilmiştir;
- 2) **Güvenlik/Askeri Harcamaları:** personel maaşları; zaptiye, derbentçi, emekli askerlerin maaşları, özel yetkili askerlerin maaş tayinat menzil ücretleri, Bosna'daki askeri birliklerin elbise, konak, menzil ve eşya nakil masrafları, nakliye hayvanları zahire bahası, cephane nakil ücreti, Bihke, Vişegrad meseleleri nedeniyle çeşitli harcamalar, kale, karakol/ hapishane tamir-inşa veya kira ücretleri bu gruba dahil edilmiştir;
- 3) **Ulaşım/ İletişim Harcamaları:** kirahane masrafları; Saray ve tevabi kirahaneleri, menzilci ve iane harcamaları, telgrafhane masrafları; Türkçe Fransızca muhabere memurları, telgraf hattı muvasala ve muhaberat personeli maaşları, Saray ve kazalar arasında akçe ve evrak-ı sahihe nakil ücretleri, tamirat masrafları; Saray ve kazalar arasındaki yol-köprü tamir harcamaları, posta ücretleri; Saray'dan İstanbul'a kazalara ve diğer sancaklara gönderilen posta ücretleri, Saray'dan diğer bölgelere gönderilen memurların menzil ücretleri dahil edilmiştir.
- 4) **Sosyoekonomik Yardım Harcamaları:** yoksullara yardım; fukara-yı muhtaciyan maaşları, taamiye bedelleri, vakıf/dergâh/cami harcamaları; vazife ücretleri, kandil mum masrafları, Ramazan ve özel günlerde atılan top için yapılan harcamalar, cenaze masrafları, göçmenlere yapılan harcamalar, ziraat ve ticaret erbabının kredi faizi için yapılan harcamalar ve tereke işlemlerinde gerçekleşen masraflar dahil edilmiştir;
- 5) **Eğitim Harcamaları:** Rüştüye mektebi masrafları; müdür, hoca ve kapıcı maaşları, odun-kömür masrafları, sıbyan ve baş mektep ile yeni okul inşası için yapılan harcamalar dahil edilmiştir;

⁶ 6 grup harcamanın her bir deftere ait döküm listeleri, Ekte verilmiştir.

6) **Transfer Harcamaları:** hazineye gönderilenler; evrak-ı sahihe bedelinden, tapu, iane vb. defterhane gelirleri, diğer sancakların mal sandığında gerçekleşen açık nedeniyle gönderilen meblağlar dahil edilmiştir.

İkinci Grup Veri Seti: Döküm listelerdeki harcama kalemlerinin “toplamlarının” bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.⁷ Aynı zamanda da her bir harcama kaleminin toplam içindeki payı hesaplanarak aşağıdaki Tablo 1 düzenlenmiştir. Bu sayede 4 masraf defteri birbiri ile kıyaslanabilecek bulgulara dönüştürülmüştür.

Tablo 1: Harcama Kalemlerinin Toplam ve Toplam İçindeki Payları

	1277	%	1278	%	1279	%	1280	%
İdari/kamu harcamaları	1550443	27,5	1366248	17,4	2322539,39	27,4	1392504	21,7
Güvenlik-askeri harcamaları	3391559	60,2	5849087	74,5	3567491	42,2	2917707	45,5
Ulaşım/iletişim harcamaları	273906,2	4,86	388874,1	4,95	350715,2	4,15	587147,9	9,16
Sosyoekonomik harcamalar	398634,7	7,08	217231,3	2,76	351282,9	4,15	297120,3	4,63
Eğitim harcamaları	14454,41	0,02	11603	0,14	4533	0,53	50250	0,78
Transfer harcamaları	-	-	12445	0,15	1854166	21,9	1164845,31	18,1
Toplam	5628997,31		7845488,4		8450727,49		6409574,51	

Üçüncü Grup Veri Seti: harcama kalemlerinin “masraf bileşenlerine” ayrılmasıyla düzenlenen 6 tablodan oluşur. Bu sayede de ikinci veri setinde sayısal olarak ifade edilen masraf toplamlarının dağılımındaki değişimin hangi masrafın hangi alt bileşenden kaynaklandığına yönelik

⁷ Tablodaki toplamlar, defterlerin niteliksel tasnifleme sonucuna göre excel ile yapılan toplamlardır. Defterlerin kendi toplamaları; 1277 tarihli defterin 5737697,17 kuruş, 1278 tarihli ikinci defter toplamı 7954417,33 kuruş, 1279 tarihli üçüncü defterin 7885476,22 kuruş, 1280 tarihli dördüncü defterin ise, 6243106,32 kuruştur. Excel toplamlarının tercih edilmesi, defterlerin her bir kaydının olduğu gibi değil 6'lı grup içinde tasnif edilerek yeniden hesaplanarak tablolara geçirilmesinden kaynaklanmıştır. Defter toplamları ile excel toplamlar arasındaki fark arşivin nicel veri içeren diğer arşiv kayıtlarında da karşımıza çıkabilmektedir. Mesela temettuat defter kayıtlarındaki toplamlardaki fark bunun en bariz örneğidir. Ama defterde bazı kayıtların silik çıkması de bilhassa 1 ve 4, 2 ile 3 rakamı bazen de 0 ve 5 rakamlarının yazılışının birbirine karıştırılması etkili olabiliyor.

veriler elde edilmiştir. Masraf bileşenlerini gösteren bu tablolar aşağıda verilmiştir.⁸

Tablo 2: Saray'ın İdari/Kamu Masraf Bileşenleri

1277			
1550443,44 kuruluşluk İdari kamu harcamaları toplamının 1277 masrafı içinde payı yüzde 27,5			
1	Personel Maaşları	Kuruş	%
	12 ay sabit maaş alan personel	792941,21	53,5
	Görev süresi ya da maaşı değişen personel	303571,4	20,4
	Özel görevli personel	384955,6	25,9
	Personel maaşlarının toplam idari harcamalar içindeki oranı	1481468	95,5
2	Kamu diğer harcamalar		
	Kira	4800	6,95
	Tamirat/döşeme	48575,44	70,4
	Kırtasiye	15600	22,6
	Kamu diğer Toplam ve idari harcamalar içindeki oranı	68975,44	4,44
1278			
1366248 kuruluşluk İdari kamu harcamaları toplamının 1278 masrafı içinde payı yüzde 17,4			
1	Personel Maaşları		
	12 ay düzenli maaş alan personel	899040	79,1
	Görev süresi ya da maaşı değişen personel	236271,1	20,8
	Özel görevli personel	-	-
	Personel maaşlarının toplam idari harcamalar içindeki oranı	1135311	83,0
2	Kamu diğer harcamalar		
	Kira	-	
	Tamirat/döşeme	17992,66	7,79
	Kırtasiye	15600	6,75
	Diğer	197344,7	85,4
	Kamu diğer Toplam ve idari harcamalar içindeki oranı	230937,36	16,9
1279			
2322539,39 kuruluşluk İdari kamu harcamaları toplamının 1279 masrafı içinde payı yüzde 27,4			
1	Personel Maaşları		
	12 ay düzenli maaş alan personel	262560	22,1
	Görev süresi ya da maaşı değişen personel	762394,2	64,2
	Özel görevli personel	161998,3	13,6
	Personel maaşlarının toplam idari harcamalar içindeki oranı	1186953	51,1

⁸ Defter kayıtlarının her birinde masraf bileşenin “alt bileşenlerinin” kaydı standart değildi. İdari/kamu ve güvenlik /askeri harcama kalemlerinin alt bileşenlerinin kayıt düzeni dışındaki masraf bileşenlerinden aynı nitelikte veri elde edilmediğinden dolayı tabloların düzenlenme şekli farklı olmuştur. Ancak analiz ve içerik değerlendirmesi esnasında alt bileşenlerin neler olduğundan söz edilmiştir.

2	Kamu diğer harcamalar		
	Kira	2060	0,18
	Tamirat/döşeme	202283,6	17,8
	Kırtasiye	15819	1,39
	Diğer	915423,79	80,6
	Kamu diğer Toplam ve idari harcamalar içindeki oranı	1135586,39	48,8
1280 1392504 kuruluşluk İdari kamu harcamaları toplamının 1280 masrafı içinde payı yüzde 21,7			
1	Personel Maaşları		
	12 ay düzenli maaş alan personel	754800	55,3
	Görev süresi ya da maaşı değişen personel	331366,4	24,3
	Özel görevli personel	276750	20,3
	Personel maaşlarının toplam idari harcamalar içindeki oranı	1362916	97,8
2	Kamu diğer harcamalar		
	Kira	2160	7,30
	Tamirat/döşeme	10679,25	36,0
	Kırtasiye	16749	56,6
	Kamu diğer Toplam ve idari harcamalar içindeki oranı	29588,25	2,12

Tablo 3: Güvenlik/Askeri Harcama Bileşenleri

1277 3391559 kuruluşluk Güvenlik Harcamaları toplamının 1277 masrafı içinde payı yüzde 60,2			
1	Personel maaşları	Kuruş	%
	Zaptiye	481059,7	31,4
	Derbentçi	62925,4	4,10
	Özel görevli askerler	970346,6	63,3
	Emekli askerler	17580	1,14
	Personel maaşlarının toplamı ve güvenlik harcamaları içindeki oranı	1531912	45,1
2	Hapishane masrafları	158003,6	4,65
3	Diğer harcamalar	1701643	50,1
1278 5849087 kuruluşluk Güvenlik Harcamaları toplamının 1278 masrafı içinde payı yüzde 74,5			
1	Personel maaşları		
	Zaptiye	415897,5	10,5
	Derbentçi	58996,36	1,49
	Özel görevli askerler	3454192	87,4
	Emekli askerler	18812,19	0,47
	Personel Maaşlarının toplamı ve güvenlik harcamaları içindeki oranı	3947898	67,4
2	Hapishane masrafları	42056,83	0,71
3	Diğer harcamalar	1859132	31,7

1279			
3567491 kuruşluk Güvenlik Harcamaları toplamının 1279 masrafı içinde payı yüzde 42,2			
1	Personel maaşları		
	Zaptiye	981890	76,5
	Derbentçi	41174,22	3,21
	Özel görevli askerler	236987,7	18,4
	Emekli askerler	22023,3	1,71
	Personel Maaşlarının toplamı ve güvenlik harcamaları içindeki oranı	1282075	35,9
2	Hapishane masrafları	32112,74	0,90
3	Diğer harcamalar	2253303	63,1
1280			
2917707 kuruşluk Güvenlik Harcamaları toplamının 1280 masrafı içinde payı yüzde 45,5			
1	Personel maaşları		
	Zaptiye	1004928,36	48,5
	Derbentçi	-	
	Özel görevli askerler	1044727	50,4
	Emekli askerler	20580	0,99
	Personel Maaşlarının toplamı ve güvenlik harcamaları içindeki oranı	2070235	70,9
2	Hapishane masrafları	264708	9,07
3	Diğer harcamalar	582763,8	19,9

Tablo 4: Ulaşım/ İletişim Masraf Bileşenleri

Ulaşım/iletişim Masraf bileşenleri	1277		1278		1279		1280	
	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%
Kirahane	120000	43,8	138000	35,4	138000	39,3	169200	28,8
Telgraf	56450	20,6	199562,7	51,3	105151,3	29,9	246503,4	41,9
Nakil ücreti (Akçe/evrakı sahihe)	149,5		612	0,15	1704,5	0,48	8442,5	1,43
Tamirat (Yol/köprü)	46600,44	17,0	13422,77	34,5	28921,5	8,24	96821,57	16,4
Posta ücreti	15156	5,53	16438,15	4,22	11229	3,20	11041	1,88
"Diğer"	35550,5	12,9	20838,5	5,35	65708,9	18,7	55139,4	9,39
Toplam	273906,4		388874,12		350715,2		587147,9	

Tablo 5: Sosyoekonomik Yardım Masraf Bileşenleri

Sosyoekonomik Yardım Masraf Bileşenleri	1277		1278		1279		1280	
	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%
Fukaraya yardım	15870	3,98	22330	10,2	20730	5,90	12450	4,19
Vakıf/tekke/cami yardımları	28831,31	7,23	2500	1,15	2400	0,68	9276	3,12
Vefat edenlere yardım	1645	0,41	1055	0,48	855	0,24	1770	0,59
Top masrafı	446	0,11	781,5	0,35	1105	0,31	1290	0,43
Göçmenlere yardım	4078,2	1,02	36255,5	16,6	69091,7	19,6	204	
Kredi yardımı	347764,15	87,2	147844	68,0	257101,23	73,1	227010,16	76,4
Tereke işlemleri	-		6465,33	2,97	-	-	45120,11	15,1
Toplam	398634,66		217231,3		351282,9		297120,3	

Tablo 6: Eğitim Harcamaları Masraf Bileşenleri

Eğitim Harcamaları Masraf Bileşenleri	1277		1278		1279		1280	
	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%
Rüştiye mektebi	14351,31	99,2	11300	97,8	4533	100	3250	6,46
Sıbyan/ baş mektebi	103,1	0,71	103	0,88	-		47000	93,5
Toplam	14454,41		11603		4533		50250	

Tablo 7: Transfer Harcamaları Masraf Bileşenleri

Transfer Harcamaları Masraf Bileşenleri	1277		1278		1279		1280	
	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%	Miktar Kuruş	%
Hazineye/defterhaneye irsal	-		12445	100	182078,24	9,81	1164845,31	100
Diğer sancaklara irsal	-		-		1672088,12	90,1	-	
Toplam	-		12445		1854166		1164845,31	

Peki bu tablolar bize ne söyler? Daha doğrusu 3 grup halinde düzenlenen veri setlerini Saray'ın 1861-65 senelerindeki resmini çizmek için nasıl anlamlandırmak gerekir?

İşte bu soru yazının da kaleme alınmasının arkasındaki itici güç olmuştur. Zira cevabımız hem arşivin zengin veriler içeren masraf defterlerinin kaynak niteliğinin saptanmasına hem de Tanzimat'ın ileri bir aşamasında; sınırdaki toplumsal tepkilerin eksik olmadığı bir coğrafyada, devletin görünürlüğünün anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

SARAY'IN MASRAFIN DAN MASRAFIN SARAY'INA

Bu bölümde, her bir harcama kalemi özelinde önce Tablo 1 ve ilgili bileşen tablosundan ortaya çıkan nicel sonuçlar ele alınacaktır. Sonra da bu sonuçlar ekteki döküm listelerdeki harcama bilgileriyle birlikte değerlendirilerek nasıl bir Saray Resmini tarif ettiği saptanmaya çalışılacaktır.

Saray'ın İdari-Bürokratik Yapısı

Tablo 1 ve Tablo 2'ye göre, Saray'ın idari/kamu harcama kalemi büyüklük olarak 4 defterinde ikinci en büyük harcamasıdır. Ancak 4 yılın sonunda 189900 kuruşluk bir düşüş gerçekleşmiştir. Bununla birlikte düşüşün süreklilik gösteren bir seyir takip etmediği de görülür.⁹

İki bileşeni vardır. Personel maaş ödemeleri en büyük masraf bileşeni olmuştur. 12 ay düzenli maaş alanlar, görev süresi ya da maaş miktarı değişen personel ve özel görevli personelin maaşları olmak üzere üç alt bileşeni vardır.

İkinci bileşen “diğer” grubu masraflarıdır. Bu masrafların içinde; kira, tamirat/döşeme, kırtasiye ve diğer olmak üzere 4 farklı alt bileşen vardır. İdari harcamaların içindeki payı, 1278 ve 1279 seneleri haricinde yüzde 6'in altında olmuştur. 1278'de ise önce yüzde 16,9'a 1279'da da 48,8'e ulaşarak hızlı bir artış göstermiştir.

Kimdir bu maaş alanlar ve bilhassa 1278 ve 1279 defterinde hızlı artış izlenen “diğer” masraf grubu içinde hangi harcamalar vardır ve neden bu artış gerçekleşmiştir?

Veri setlerinin ortaya çıkardığı yanıtlar şunlardır:

Maaş alanlar:

1) Eyalet Valisi Şerif Osman Paşa¹⁰ ve Muhasebeci Neşet Efendi¹¹ ile birlikte Meclis Kâtip/ Kalem Memurları, Tahrirat Kâtibi,

⁹ İdari kamu harcamaları 1277'den 1278'e 184195 kuruş düşmüş, 1278'den 1279'a 956291,39 kuruş artmış, 1279'dan 1280'ne yeniden 930035,39 kuruş düşmüştür.

¹⁰ Vali Şerif Osman Paşa'nın 1277 ve 1278 senelerindeki yıllık maaş tutarı, 582240 kuruştur. 1279'un altıncı ayında aylık maaşı 45000'den 41850 kuruşa düşmüştür. Toplam yıllık tutar 521100 kuruş olmuştur. 1280 senesinde yine 41850 kuruş aylık almaya devam etmiştir. Ve de, bu defterden itibaren artık ayrı harcama kalemi şeklinde değil 12 ay düzenli maaş alan personel ile birlikte kaydedilmeye başlamıştır.

¹¹ Masraf kayıtlarında ismi geçen ilk muhasebecisi, sadece 19 gün görev yapan Arif Efendi'dir. Halefi, Hacı Neşet Efendi olmuştur. Neşet Efendi görevini 4 yıl boyunca sürdürmüştür.

Nüfus Nazırı, Nüfus Mukayyiti, Tercüman, Hükümet Tercümanı, Sandık Sarrafı, Meclis ve Muhasebe Odacıları, Meclis ve Muhasebe Hamalları, Tapu Kâtibi, Beytülmal, Orman, Taşır Memurları, Mahkeme Kâtibi gibi mali/idari kadroların olduğu görülür. Bu kadrolar nefs-i Saray'da istihdam edilen ve masraf defterlerinde 12 ay düzenli maaş alan veya görev süresi 12 aydan daha kısa/uzun süreli ya da maaşında değişim (indirim/zam) olan personel şeklinde kaydedilenlerdir.¹²

2) Kazalarda görevli personel:

- 1277-79 masraf defterlerinde Visoka, Foyniçe, Çelebipazar, Trnovo kaza müdür, kâtip ve mukayyitleri ile taşır, rüsumat ve ashab-ı alaka kontrat memurları,
- 1280'de, Visoka, Foyniçe, Çelebipazar, Vişegrad, Kladne ve Çayniçe kaza müdür, kâtip ve mukayyitleri ile taşır ve kontrat memurları.

3) Özel görevli heyetler; geçici süre Saray'da istihdam edilen bu gruplar şunlardır:

- 1277 masraf defterinde 4 kişiden kurulu Bosna Hersek Komisyonu 1276 senesinden itibaren 7 ay görev yapar. Toplam harcama tutarı, 384955,6 kuruştur,
- 1279'da Bosna Hersek Teftiş Memurları toplamda 9 kişi kayıtlı ise de "sabık ve lahık" olarak 5 kişiden oluşmuştur. 161998,3 kuruşluk toplam harcama tutarı kaydedilmiştir,¹³
- 1280 Bosna Hersek Teftişi ünlü devlet adamı Cevdet Paşanın teftişidir. 1280 Mart-Eylül ayları arasında 7 aylık harcama kayıtlarını içerir. Kurulda, farklı sürelerde görev yapan tahrirat

¹² Nefs-i Saray'da maaş ödenen personel yazılırken 1280 defterindeki sıralama gözetilmiştir.

¹³ Bu teftiş heyetinin maaşlarının bir kısmı Hersek Mal Sandığından karşılanmıştır. Kayıtlara göre; Bosna ve Hersek Teftiş Memuru Ziya Bey'in 25295,26 kuruşluk maaş toplamının 19166 kuruşu ilk ay, 161129 kuruşu ikinci aya aittir. Sıddık Efendinin de Eylül'den Teşrinisani sonuna kadar olan maaşı Hersek Mal Sandığından ödenmiş. 100000 kuruşluk 4 aylık ücreti ise Saray Sandığından karşılanmıştır. Teftiş baş kâtib-i sabık Ethem'in 5416,25 kuruşluk maaş ödemesinin 1916,26 kuruşu Nisan, 2500'ü Mayıs, 999,39 kuruşu ise Haziran ayı için ödenmiş. Teftiş kâtib-i sani-i sabık Ragıp Bey'in maaşının 1522,12'si Nisan, 2000 kuruşu Mayıs, 800 kuruşu Haziran ayına aittir. Teftiş muhasebe katiplerinden Halil Bey'in 3 aylık maaşı 2950, diğer kâtibin 2500 kuruştur. Toplamda 16359 kuruş ödeme kaydı düşülmüştür. Teftiş kâtib-i sani-i lahık Süleyman'ın 7266,27 kuruşluk maaş ödemesi ile ilgili de birinci ay 3266,27, ikinci ve üçüncü aylar için 2000 kuruşluk kayıt düşülmüştür.

katipleri, muhasebe kâtibi ve tercümanın görev süreleri ve maaş miktarları ayrı ayrı kaydedilmiştir. Toplamda bu teftişe ait 276750 kuruşluk bir masraf kaydı vardır.¹⁴

Kamu diğer masraf grubu bileşenleri ise:

- 1) Kira; Meclis odaları, kaza müdür konaklarının (Çelebipazar, Vişegrad, Kladne, Çayniçe) 12 aylık kira ücretidir. En yüksek seviyeye 1277'de ulaşılmış 1279'da düşmüş 1280'de yeniden bir miktar artış göstermiştir.
- 2) Tamir/döşeme masrafları; meclis odaları, hükümet konağının tamirat döşeme ve odun masraflarını içerir. Miktar olarak en yüksek seviye, 1279 senesinde gerçekleşmiştir.¹⁵
- 3) Kırtasiye masrafı; Saray ve bağlı kazaların kırtasiye harcamalarıdır. İlk üç sene hemen hemen aynı seviyede gerçekleşmiş 1280'de bir miktar artış olmuştur.
- 4) "Diğer"; sadece 1278 ve 1279'da gerçekleşen benim "diğer" grubu olarak tanımladığım bu masraf alt bileşeninde, Sergi-yi Osmani nedeniyle oluşan menzil/harcırah ücreti, mahkeme masrafı Saray'da bulunan Fazıl Paşanın Nezaretinde yapılan harcama, yangın için alınan malzeme, teftiş esnasında ecnebi memurlara verilenler ile "Saray sancağında seneteyn atika emvalinden zirde muharrer esam-i zavaf mültezim zimmetinde olup hazineye bit-tahsil hıfz olmak üzere irad ve masraf cedveline idhal" şeklinde kaydedilen harcama vardır. Kamu diğer masraf bileşenin 1278 ve 1279'da en yüksek orana ulaşmasının nedeni de bu harcamalar olmuştur.

Peki bu sonuçlar ve bu harcamalar Saray'ın idari/mülki yapısına dair nasıl bir resim çizer?

- 1) İdari yapı: Saray, masraf defterlerinde "Bosna eyaletinde, bizzat idare olan sancak" şeklinde tarif edilir. Bu statü, harcama kalem-

¹⁴ Teftiş heyetinin aylık maaş miktarları şöyledir: Cevdet Efendinin 25000, muavini Raşit Efendinin 6000 ve Tercüman Damat Efendinin 10000 kuruştan toplam 7 ay görev yapmışlar., 6 ay görev yapan Tahrirat kâtib-i evvel Süleyman Mazhar aylık 2500 kuruş, kâtib-i sani Mehmet aylığı 1000 kuruş, Tahrirat kâtib-i sabık Mehmet'in 2500 kuruş, 5 ay görev yapan Teftiş muhasebe kâtibi Halil'in 2950, tercümanın 2500 kuruştur.

¹⁵ 1279' da oransal olarak yüzde 17,8 görünse de 202283,6 ile rekor bir miktara ulaşmış tamirat döşeme masraf alt bileşeni bu artış 1277'ye göre yüzde 24'lük bir artış demektir. Ama bu artış, alt bileşen tablosunda görüldüğü gibi, süreklilik gösteren bir masrafa işaret etmez.

lerinin çizdiği statüye göre, eyalet valisi, muhasebeci ve büyük meclisin yönettiği bir idari birimdir.

- 2) Mülki sınırlar: 1280'ne kadar Saray sancağı, Saray kazası dışında 4 kazadan oluşmaktadır. Bunlar: Foyniçe, Visoka, Çelebipazar'ı ve Trnovo'dur. 1280'den itibaren ise, sınırların değiştiği anlaşılmaktadır, Çayniçe, Vişegrad ve Kladne kazaları Saray sancağına dahil olmuştur. Trnovo ise, artık Saray'a bağlı bir kaza olarak görülmemektedir.
- 3) Bürokratik yapı: nefis ve kazalardaki memur sayısının çeşitliliği ve 12 ay düzenli maaş alanların 1279 dışında¹⁶ yüzde 50'nin üzerinde olması ve kırtasiye masraflarının belirli bir seviyede gerçekleşmesi nefis ve kazalarda istihdam edilen idari/mali kadroların standart bir hale geldiğine işaret eder.
- 4) İmarlaşma: kira ve tamirat ücretleri ile ilgili kayıtlar, resmi binaların Saray'da 1280'den itibaren inşa edildiğini, ilk üç yılda ise kiralama yoluyla hizmet verildiğini gösterir.

Saray'ın Güvenlik/Askeri Yapısı

Güvenlik/askeri harcamaları, 4 masraf defterinin de en büyük harcama kalemidir. Ama ilginçtir tıpkı idari/kamu harcamalarında olduğu gibi 4 yıl sonunda 473.852 kuruşluk bir düşüş göstermiştir. Lakin bu düşüş süreklilik içeren bir seyir takip etmemiştir.¹⁷

Personel maaşları, hapishane ve diğer masraflar olmak üzere üç bileşeni vardır. Bu masraf bileşenleri içinde personel maaşlarında 4 yıl sonunda 538323 kuruşluk bir artış görülmektedir.¹⁸

¹⁶ 1279' da 12 ay düzenli maaş alan personelin oranın düşmesi düzensiz maaş alan personelin oranındaki artış, personel sayısının azalmasından kaynaklanmamıştır. 1278 ve 1279 senelerinde maaş miktarı değişen dolayısıyla da düzensiz maaş alan listesindeki personelin sayısının artması ve bilhassa da 1279 diğer grubu içindeki 90 bin kuruşluk harcamadan kaynaklanmıştır.

¹⁷ Güvenlik/askeri harcamalarında önce 1277'den 1278'e 2457528 kuruşluk büyük bir artış gerçekleştiği görülmektedir. Sonrada 1278'den 1279'a 2281596 kuruşluk büyük bir düşüş yaşanmıştır. 1279'dan 1280'ne ise, düşüşün büyüklüğü 649784 kuruş olmuştur. Dolayısıyla güvenlik harcamalarında zirve 1278 senesidir.

¹⁸ Artışın büyüklüğü, 1277'den 1278'e 2415986 kuruş gerçekleşmişse de ertesi sene (1278'den 1279'a) 2665823 kuruşluk düşüş olmuştur. 1279'dan 1280'ne ise yeniden 788160 kuruşluk bir yükselme gerçekleşmiştir. Dolayısıyla personel maaş ödemelerinde ilk zirve 1278 ikinci zirve 1280 senesi olmuştur.

İkinci masraf bileşeni olan, hapishane masraflarında ise, 1277, 1278 ve 1279'da izlenen düşüş 1280'de hızlı bir yükseliş ile o yılın harcamaları içindeki yüzde 9,07'lik orana yükselmiştir.

Üçüncü masraf bileşeni olan “diğer” harcama grubunda ise, ilk üç yıl süreklilik gösteren artış eğiliminde 1280'de büyük bir düşüş gerçekleşmiştir.¹⁹

Peki bu durumda özellikle 1278 ve 1280 senelerinde zirveyi gören personel maaşları kime ödenmiştir? Hapishane masraflarında son yıl görülen hızlı artışın sebebi nedir? Diğer grubu harcamalarının da 1280'de izlenen büyük düşüşün sebebi nedir?

Soruların yanıtı döküm listelerdeki bilgilere dayanılarak aşağıda ayrı ayrı ele alınacaktır:

Personel Maaşları:

Saray Mal Sandığından maaş/harcırah/tayinat ödenen 4 farklı grup askeri/güvenlik personeli söz konusudur;

- 1) Özel görevli askerler; Saray'da sürekli istihdam edilen hudut memuru, askeri mühendis, muvazzaf askerler ile Vişegrad, Bihke gibi meseleler nedeniyle görevlendirilenlerdir. Bunlara 12 ay maaş, tayinat ve harcırah ödenmiştir. Bu ödemelerde 4 yılın sonunda toplam da 74380,4 kuruşluk bir artış gerçekleşir. En yüksek seviye 1278 ve 1280'de en düşük seviyede 1279'da gerçekleşmiştir.²⁰ Bu yükseliş ve düşüşün sebebinin ise, görevli asker sayısının önce 1277 ve 1278'de artması sonra 1279'da azalması ve 1280'de yeniden artması ile ilişkili olduğu anlaşılır. Dolayısıyla bu seyir personel maaş ödemelerinin toplam içindeki payını da doğrudan etkilemiştir.
- 2) Zaptiyeler; nefsi Saray ile kazalarda istihdam edilen zaptiye çavuşları ile süvari ve piyadelerin 12 aylık düzenli maaş tutarıdır. Zaptiye maaşlarında da 4 yıl sonunda 523868,66 kuruşluk bir artış gerçekleşir. Ancak tıpkı özel görevliler gibi artışın hızı, dalgalı bir seyir izlemiştir. 1280'de zaptiye maaşları özel görevli personelin maaş ödemelerine yakın seviyeye ulaşmıştır.²¹

¹⁹ Diğer grubu masraf bileşeni önce 1277'den 1278'e 157489 kuruş 1278'den 1279'a 394171 kuruş artmış sonrada 1279'dan 1280'ne 1670539,2 kuruşluk büyük bir düşüş göstermiştir.

²⁰ Özel görevli askerlerin maaş ödeme seyrinde 1277 ve 1278'de hızlı bir artış, 1279'da yüzde 18,4'e ile hızlı bir düşüş izlese de 1280 senesinde yeniden yükselerek 50,4'e ulaştığı görülür.

²¹ 1280'de, özel görevli askerlere ödenen maaş tutarı toplam 1044727 kuruş olmuştur. Bu, o yıl ki personel maaşları içinde yüzde 50,4 orana karşılık gelir. Zaptiyenin

- 3) Emekli askerler; Saray'da ikamet eden Rumeli ve Hassa ordusu mensupları ile Belgrad 'an göç eden asker emeklilerinin maaşlarıdır. Toplamda 4 yıl sonunda 3000 kuruşluk kısmi bir artış gerçekleşir. Bu artışın arkasında da emekli sayısının değişmesi vardır.²²
- 4) Derbentçiler; Saray derununda ve Foyniçe, Visoka, Çelebipazar, Trnovo kazalarında belirli sürelerde belirli sayıda istihdam edilen personeldir. 1277'den 1279'a sürekli bir düşüş eğilimi içinde olmuş. 1280'den itibaren artık bir harcama kalemi olarak yer almadığı görülür.

Hapishane Masrafları: karakolların kira ücretleri ve görevlilerin masrafları ile mahpusların masraflarını içerir. 1280'de hızlı bir yükselişin; 1280'de mülki sınırlara dahil edilen kazaların hapishane masraflarının eklenmesi ve de Saray'da inşa edilen yeni karakol/cephane masrafları ile tamirat masraflarından kaynaklandığı anlaşılır.

Diğer grubu masrafları: Bosna Hersek'teki askeri kıtaların tayinat, harcırah, konak, nakil ücretleri, elbise/giyisi ile ilgili harcamalar, nakil hayvanlarının zahire bahası, vali eliyle yapılan harcamalar, cephaner mühimmat masrafları, kışla/kale/cephane masrafları gibi çeşitli harcama kalemlerini kapsar. 1280'de ki düşüşün, Bosna'da görevlendirilen askeri birliklerin görevlerinin sona ermesi güvenlik ve asayiş işlerinin daha düzenli bir masrafa dönüşmesi ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Bu sonuçların, Saray'daki güvenliğin organizasyonu adına anlamı nedir?

- 1) Saray'ın düzenli askeri kadroları içinde 4 defterde maaş kaydı olan hudut memuru veya mühendis sayılabilir. Bölgedeki askeri hareketliliğin devam ettiği de açıktır. Çeşitli meselelerde vali kanalıyla yapılan harcamalar sona ermiş görünmektedir. Ama 1280'den itibaren çeşitli askeri komisyon ya da fırka-yı askeriye gibi yeni harcama kalemlerinin kaydı, askeri düzenlemelerin devam ettiğini düşündürmektedir.
- 2) Bununla birlikte kırsalda geçici süre istihdam edilen derbentçilerin sona ermesi, Saray ve tabi kazaların tamamında 12 ay düzenli

payı ise, toplamda 1004928,36 kuruş ile yüzde 48,5 olarak gerçekleşmiştir. Hatta 1280 senesinde askeri/güvenlik personel maaşlarının neredeyse tamamı bu iki kalemin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

²² Osmanlı ülkesinde emekli askerlere maaş ödemesi 1842 Şubatın da başlamıştır. Muzaffer Doğan, "Osmanlı Merkez Bürokrasisinde Genel Maaş Sistemine Geçiş Çalışmaları," *Türk Kültürü İncelemeleri*, 20, 2009, 66.

maaş alan zaptiye birliklerinin varlığı iç güvenlik ve asayişin organizasyonunda yeni bir düzenin tesis edilmeye başladığının işareti kabul edilebilir.

- 3) Hapishane masraflarının 1280’de artmış olması da asayişin organizasyonu ve toplumsal kontrolün görünür kılınması adına “imgesel” bir değeri vardır. Saray ve tabi kazaların tümünde karakol ve hapishaneler mevcuttur.

Saray’ın Ulaşım /İletişim İmkanları

Diğer iki harcama kalemine kıyasla, ulaşım/iletişim harcamaları 4 yılın sonunda, toplamda 313241,5 kuruşluk bir artış göstermiştir. 1277 senesi harcama miktarına göre yüzde 14,3 oranında gerçekleşen bu artışın masraf bileşenlerine yansımaları farklılık göstermiştir.

Peki masraf bileşeninde izlenen bu seyir ve bu seyirin sebepleri hakkında masraf defterleri bize ne söyler?

Bu sorunun cevabı, aşağıda her bir masraf bileşeni özelinde ayrı ayrı ele alınmıştır:

Kirahane Masrafları: Saray ve tevabi kazaların kirahanelerin menzilci ücretleri ile diğer masraflarını (ianeyi maktu) içeren 12 aylık düzenli masraflardır. Kirahane masraflarında 4 yıl boyunca izlenen küçük artışlarla toplamda 49200 kuruşluk bir artış gerçekleştirmiştir. Artışın sebebi; 1277’den 1278’e Saray ve tevabi kirahanelerinin iane ücretinin aylık 10000’den 11500 kuruşa yükselmesi, 1279’da Saray kirahane masrafına Bihke ve Kladne, 1280’de Vişegrad kirahane masraflarının eklenmesidir.

Telgraf masrafları: Saray telgraf memurlarının (Türkçe ve Fransızca muhabere, tahrirat, muvasala muhaberatı, telgraf hattı piyade ve süvari çavuşları) maaşları ile telgrafhane masraflarını içerir.²³ 4 yıl boyunca bu masraf kalemi harcamalarında inişli çıkışlı bir seyir izlenir. Ancak

²³ Telgraf, Bosna’ya 1858 yılında gelmiş, Bosna ile İstanbul arasında ilk telgraf hattı ise, 1860’da inşa edilmiştir. Saray, Mostar, Travnik, Banaluka, Gradiška, Vişegrad, Seniçe ve Yenipazar bölgelerinde telgrafhaneler 1866 yılından itibaren kurulmuş ve buralarda görev yapmak üzere Telgraf Müfettişi, Telgrafhane Müdürü, Müdür Muavini, Ser-Muhabere ve Muhabere memurları tayin edilmiştir. Turgut Subaşı, Bengü Bal, “Tanzimat Dönemi’nde Osmanlı Devleti’nin Bosna Hersek’e Yaptığı Muhaberat ve Telgraf Hizmetleri”, *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/2, 2015, 51. Bu bilgiler ile masraf defterlerindeki bulguların birbirini teyit ettiğini söyleyebiliriz.

toplamda 4 yılın sonunda 190053,4 kuruşluk bir artış gerçekleşmiştir. Bu artış miktarı 1277 senesi masraf toplamına göre yaklaşık 4 katlık bir artışa işaret eder. En yüksek artış 1278 senesinde gerçekleşmiştir. Bunun nedeni; Saray telgrafhane çalışanlarının sayısındaki artış, Vişegrad, Mostar, Priştina telgraf memurlarının maaşları ve bazı harcamaları ile Vişegrad telgrafhanesinin masrafları ve Saraydan Priştina uzatılan hattın masraflarının eklenmesidir. 1279'da gerçekleşen düşüşün ise, masrafın azalması sadece Saray ve Vişegrad telgrafhane masraflarını içermesinden kaynaklandığı görülür. 1280'de yeniden artış gösteren masrafların nedeninin ise, bazı telgraf memur maaşlarının yükselmesi Saray ve Vişegrad telgrafhanelerinin masraflarının artması ve Priştina hattı ile ilgili kalemin yeniden eklenmesidir.

Nakil Ücreti (Akçe ve Evrak-ı sahihe): Saray ve kazalar ile Saray ve İstanbul arasındaki akçe ve evrak-ı sahihe'nin taşınma masrafını içerir. Ulaşım /iletişim harcamalarının en küçük masraf bileşenidir. Ancak dört yıl içinde özellikle 1279 ve 1280'de kayda değer bir artış izlenir.²⁴ 1279'da ki artışın nedeni ilk iki yıla kıyasla kazalardan (Visoka, Foyniçe, Çelebipazar ve Trnovo) hem Saray'a gönderilen akçe nakliyat ücretinin artması hem de ilk defa İstanbul'dan gönderilen evrak-ı sahihe nakil ücretinin eklenmesidir. 1280'de ki artışın gerekçesi ise; mülki sınırlara eklenen yeni kazaların nakil masrafı ile Saray ve kazalar arasında irsal olan evrak-ı sahihe nakil ücretidir.

Tamirat Masrafları: nefsi Saray ile kazalar arasındaki yolların tesviye, Saray'da ki köprülerin inşa ve tamir harcamaları, kaldırım ve yolların tamir masraflarını içermektedir. Ulaşım/ iletişim harcamaları içinde üçüncü en büyük masraf bileşenidir. 4 yıl içinde miktar olarak iki kattan fazla bir artış göstermiştir. Ancak 1278 ve 1279 senelerinde ilk yıla kıyasla ciddi düşüş yaşanmıştır. Bu düşüşlerin ya da 4 yılın sonunda toplamda meydana gelen artışın nedeni nedir diye baktığımızda; 1277'de masraf toplamının nefsi Saray yol tesviyesi ve köprü masrafının oluşturduğunu, 1278'de ki düşüşün nedenin, yine Saray merkezli harcamaların 1277'ye nazaran daha düşük olduğu, 1279 senesinde 1278'e göre bir miktar artış olsa da 1277 senesi masraf tutarından düşük gerçekleşmiştir. Saray ve kazalar (Foyniçe ve Visoka) köprü tamiri ve Saray-Trnovo arası yol yapım masraflarını içerir. Asıl artışın yaşandığı 1280 senesi tamirat masrafları ise, Saray sancağı dahilindeki masrafların

²⁴ Nakil masraflarının ilgili yılda ki diğer masraf alt bileşenleri içindeki seyri; 1277 ve 1278'de oldukça küçük meblağlarda gerçekleşirken miktar olarak 1279'da iki kattan fazla artarken 1280'de neredeyse beş kat artış göstermiştir.

yanı sıra Vişegrad köprü tamiri, Saray merkezde resmi bina (hükümet, mahkeme, zaptiye) inşa ve kaza binalarının tamir masrafını içermesidir. Dolayısıyla masraf tutar ve içeriğinin seyri Saray'dan kazalara doğru yol, köprü tamir ve inşa masraflarının son iki yılda arttığı ve Saray merkezli resmi bina inşa ve tamir işlerinin bilhassa 1280 senesinde başladığını göstermektedir.²⁵

Posta/Postahane Masrafları: Saray, İstanbul ve diğer sancak ve kazalar arasında taşınan evrakların posta ücretini göstermektedir.²⁶ 4 yıl içinde toplamda (4115 kuruşluk) düşüş gösteren tek bileşendir. Ancak düşüş süreklilik takip eden bir seyirde gerçekleşmemiştir. Posta ücretlerinde önce 1277'den 1278'e toplamda 1282,15 artış yaşanmış sonra 1279 ve 1280 senelerinde bir miktar düşüş izlense de birbirine yakın meblağlarda gerçekleşmiştir. Ayrıca 1280'de ki masraf kaydının “posta ücreti” şeklinde değil “Saray Postahane mektup ücreti” şeklinde kaydedildiği görülür.

Diğer grubu masrafları: özel görevli memurların farklı sancak, kaza veya İstanbul'a görevlendirilmelerindeki menzil ücretleri, harcırahları ile 1277'de Londra sergisine Saray'dan gönderilen eşyanın masraflarını kapsar. Bu masraf grubu harcamaları, toplamda 4 yılın sonunda 19588,9 kuruşluk bir artış gerçekleşmiş olsa da dalgalı bir seyir izlemiştir.

Peki bu sonuçları Saray'ın ulaşım /iletişim imkanlarının 1861-65 senelerindeki durumu bağlamında nasıl okumak gerekir?

²⁵ Subaşı ve Bal'ın çalışması; 1864 yılında, bir taraftan Bosna'ya giden bazı yollar tamir edilirken, diğer taraftan bazı güzergâhlara da yeni yollar inşa edilerek, taşımacılığın daha da kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla Bosna'ya 92 saatlik mesafedeki Bihke, İzvornik, Timova, Mostar ve Zavelya bölgelerine 91 saatlik yeni yol inşa edildiğini yazar. Subaşı, Bal, “Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek'e Yaptığı Muhaberat ve Telgraf Hizmetleri”, 43. [Opaska urednika: Toponimi Timova i Zavelya najvjerovatnije su Trnovo i Zavalje.]

²⁶ Subaşı ve Bal'ın çalışmasına göre Bosna Hersek'te modern posta teşkilatı 1849 da kurulmuş. Eyalet dâhilinde Yenipazar-Travnik arasındaki 64 saatlik mesafeye dokuz postahane inşa edilmiştir. Ömer Lütfi Paşa, Saraybosna-Brod Hattının yanı sıra, Saraybosna-Tuzla-Raça (Sırbistan toprağı), Saraybosna-Travnik-Bihke-İhlevne-Split İskelesi (Avusturya toprağı) arasında açılması için girişimde bulunmuş. 1865 senesinde Saraybosna-Travnik hattına ilaveten Saraybosna-Banaluka ve Saraybosna-Bihke hatları işletmeye açılmıştır. Bosna'ya posta taşıma ile ilgili ücretlendirme, gönderilen merkezden ulaştırılan merkez arasındaki saat uzaklığına göre belirlenmiştir. Nitekim İstanbul-Saraybosna arası mektup gönderimi ücreti 6 kuruştur. İstanbul-Saraybosna arası mesafe ise, 217 saattir. bkz. Subaşı, Bal, “Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek'e Yaptığı Muhaberat ve Telgraf Hizmetleri”, 42.

- 1) Telgraf, nakil ücretleri, posta, tamir ve diğer grubu masrafları, Saray'ın kazalar, İstanbul, çevre sancaklarla ulaşım ve iletişim araçlarının çeşitlendiği, iletişimin yoğunlaştığı,
- 2) Saray merkezde ve mülki sınırları içindeki kazalarda imarlaşmanın (yol, köprü, resmi bina) hızlandığı,
- 3) Kirahane, telgrafhane ve postanelerin, "kurumsal yapı ve maliyet" açısından belirli bir standarda ulaştığını söylemek mümkündür. Ayrıca 1277 masraf defterinde Londra sergisine dair bir masraf kaydının yer alması, Londra sergisi için Saray'dan İstanbul'a elbise gönderildiği bilgisi kayda değerdir.
- 4) Ayrıca kirahane ve telgraf harcamalarında görüldüğü gibi Saray Mal Sandığından Saray Sancağı dışında sancakların masraflarının karşılanıyor olması, ulaşım iletişim harcamalarının, "sancak merkezli değil eyalet merkezli" olduğu anlamına gelir.

Saray'da ki Sosyoekonomik Yardım Faaliyetleri

Sosyoekonomik yardım harcamalarında 4 yıl sonunda 101514,36 kuruşluk bir düşüş izlenmektedir. Ancak düşüş, süreklilik gösteren bir eğilim içinde olmamış dalgalı bir seyir takip etmiştir. Nitekim harcamaların zirvede olduğu 1277 senesinden 1278'e 181403,4 kuruşluk bir düşüş yaşanmış, bunu 1279'da 134051,6 kuruşluk artış izlemiş, 1280'de de yeniden 54162,6 kuruşluk bir düşüş takip etmiştir. Peki ama neden? Daha doğrusu düşüşün seyri sosyoekonomik yardımların 4 yılın sonunda azaldığı anlamına mı gelir?

Sorunun yanıtı, her bir masraf bileşenine odaklanılarak aranacaktır:

Fukara Yardımları: Fukara yardımlarında 4 yıl sonunda toplamda 3420'lük düşüş gerçekleşse de bu 4 yılın her yılında periyodik bir düşüş anlamına gelmez. Önce 1277'den 1278'e 6460 kuruşluk bir artış gerçekleşmiş sonra bunu 1279'da 1600 kuruş büyüklüğünde bir düşüş izlemiş daha sonra da 1280'de yeniden 8280 kuruşluk bir düşüş daha gerçekleşmiştir. Hal böyle olunca 1278 senesinde fukara yardımlarının zirve yapıp sonra düşmesinin gerekçesi nedir diye baktığımızda, yardım yapılan kişilerin sayısı ile bağlantılı olduğu görülüyor. Şöyle ki, 1277'de Saray Sandığından yardım alan 17 kişiye, 1278'de 4 yeni kişi eklenmiş. 1279'da sayı, 20 kişiye düşmüş. Aynı zamanda bu yıl ki harcamalar, tekke taamiye bedeli ile birleştirilerek kaydedilmiştir. 1280'de ise, yardım alanların sayısı yeniden düşmüş (15 kişi) ancak masraf kaydı,

Kadiri şeyhine 5 ay yardım yapıldığı bilgisi ile birlikte kaydedilmiştir. Dolayısıyla bu bilgiler ve bu kayıt şekli, fukara yardımlarının ya tekeler kaynanalıyla ya da tekke ve benzeri yerlerde kalanlara doğrudan yapıldığını düşündürmektedir.

Vakıf/Cami/Tekke Yardımları: Sosyal yardım bileşenleri içinde ikinci en büyük masraf grubunu oluşturur. Ancak 4 yıl sürecinde ciddi düşüşler izlenen bir harcamadır.²⁷ İçinde; camilerin mum/kandil masrafları ile hocaların vazife ücretleri, tekkelerin taamiye bedelleri, vakıfların mütevellilerine ödenenler gibi farklı kalemlerde masraflar yer alır. Ancak elimizdeki bulgular bu yardımlar içinde sadece Sultan Mehmet Han camisinin kandil, revgan-ı zeyt masrafının standart süreklilik gösteren bir harcama olduğunu gösteriyor. Diğerleri her sene farklılık göstermiştir. Mesela 1277'de, İskender Paşa Vakfı kurra aşarının güzeşte bedeli karşılığı köprü tamiri için mütevellisine ba-sened ödenen bedel, Kasım Baba Dergâhı taamiye bedeli ve Saray Müftü Süleyman Efendi Camii vazife ücreti, 1278'de Sultan Mehmet Han Camii vazife ücreti ve mevaliden dergâha yapılan(?) yardım kaydedilmiş. 1279'da sadece Sultan Mehmet Han caminin kandil mum masrafı, 1280'de de 4 farklı tekkeye verilen taamiye bedellerinin kaydedildiği görülür.

Cenaze Masrafı: vefat edenlerin cenaze masraflarında toplamda 125 kuruşluk artış gerçekleşse de 4 yıl boyunca inişli çıkışlı seyir izleyen bir masraf olmuştur.

Top Masrafı: bayram ve özel günlerde yapılan top atışı harcamalarına aittir. Toplamda 4 yıl sonunda 844 kuruşluk bir artış görünmektedir.

Göçmelere Yardım: Karadağ, Ujiçe, Belgrad göçmenlerinin Saray'da ki ikametleri sürecindeki masraf toplamlarını gösterir. 1277'de 4078,2 kuruşluk harcamanın 1278'de 36255,5 kuruş ve 1279'da 69091,7 kuruşa ulaşan hızlı artışı ve 1280'de sadece 204 kuruş gibi küçük bir miktara düşmesi, büyük bir olasılıkla göçmen sayısının azalmasından kaynaklanmıştır. Bu da Saray'ın göçmeler için "geçici bir ikamet alanı" olduğunu düşündürür.

Kredi Yardımları: Sosyoekonomik yardımlarının en büyük masraf bileşenidir. "Esbab-ı ticaret ve ziraata" güzeşte bedeli olarak verilen

²⁷ 1277'den 1278'e gerçekleşen düşüş Tablo 5'e göre, 26331,31 kuruştur. 1280 de bir artış söz konusu olsa da 4 yıl sonunda düşüş 1277'ye göre 19555,31 kuruş olmuştur. Bu fark, fukara yardım ve vakıf/tekke/cami yardım alt bileşenlerinin niteliğini göz önüne aldığımızda büyük bir olasılıkla, fukara yardımları ile tekke taamiye bedellerinin bazen ayrı ayrı bazen de birleştirilerek kaydedilmesinden kaynaklanmış olabilir.

kredi yardımlarını içerir. 4 yıl içinde 120753,99 kuruşluk düşüş gösteren kredi yardımlarından 347764,15 kuruş ile en yüksek meblağ 1277'de gerçekleşmiştir. 1278'de 147844 kuruş ile ciddi düşüş görülse de 1279 ve 1280'de 25 bin küsur ile 22 bin küsur arasında bir seyir takip ettiği görülür. Kime, nasıl bu kredi verilmiştir kayıt yoktur. Ancak Tanzimat'ın Tensikat-ı mülkiye programı çerçevesinde köylülerin tohumluk ihtiyacı, esnaf ve ticaret erbabının da işlerini sürdürmeleri için mal sandıklarından kredi yardımlarının yapıldığına dair elimizde örnekler var.²⁸

Tereke Masrafları: Saray'da vefat eden bazı kişilerin mirasının varislerine paylaştırılması işi nedeniyle oluşan giderlerdir. Tereke işlemleri ile ilgili masraf defterlerinde yalnızca 1278 ve 1280 defterlerinde iki kayıt vardır. 1280 senesinde görünen 38654,78 kuruşluk artışın nedeninin de bir paşanın (Saraylı Mustafa Paşa'nın) terekesinin yüksek olmasından kaynaklandığı anlaşılır. Ama burada asıl önemli olan, eskiden kadılık kurumu aracılığı ile yapılan işin, artık Saray Mal Sandığından karşılanmasıdır.

Peki sosyoekonomik yardım giderlerinden ortaya çıkan bu tabloyu nasıl okumak gerekir?

- 1) Bu tabloya göre, Saray'da 1861-65 senelerinde sosyoekonomik yardımların azaldığını söylemek doğru olmaz. "Masrafin niteliğine" göre sosyoekonomik yardımların büyüklüğünün değiştiğini ve 4 yıl içindeki seyrini belirlediğini söylemek daha doğru olacaktır.
- 2) Eskiden kadılar ya da vakıf, tekke gibi kurum ve kuruluşlar kanalıyla yapılan harcamaların artık Saray Meclisinin kontrolüyle Saray Mal Sandığı eliyle karşılanıyor olması bu tablonun ortaya çıkardığı bir diğer gerçektir.

Saray'da Eğitim

Eğitim harcamaları, masraf defterlerinin en küçük meblağıdır. Ancak 4 yılın sonunda toplamda 35795, kuruşluk büyüklükte bir artış söz konusudur. Neden ve nasıl gerçekleşti bu artış diye sorduğumuzda masraf bileşenlerinin verdiği cevap şudur:

Rüştiye Mektebi Masrafları: eğitim harcamalarının en önemli masraf bileşenidir. Aynı zaman da üç yıl boyunca eğitim harcamalarının

²⁸ Kredi yardımları ve Tensikat-ı mülkiye programı için Ayla Efe, "Tanzimat Devleti İmar ı Mülk ve Tebaa Politikaları ve Bir Sancak," *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, 2016, 1-13.

tamamını oluşturmuştur.²⁹ İçinde; mektep hocası, muavin ve kapıcı maaşları ile birlikte odun, kömür masrafları vardır. Toplamda 4 yılın sonunda 11101,31 kuruşluk bir düşüş gerçekleşmiştir. Düşüşün miktarı 1277'den 1280'ne devam eden bir seyir takip etmiştir. Ancak masraf kayıtları bu düşüşün odun, kömür masraf tutarındaki azalmadan kaynaklandığı o nedenle rüştiye mektebi personel harcamalarında bir değişim olmadığını gösterir.

Sıbyan/ Baş Mektebi Masrafları: ilk iki yıl neredeyse aynı seviyede (103 kuruş) gerçekleşen, üçüncü yıl bağımsız harcama kaydının olmadığı bu masraf bileşeni, 1280'de 47000 kuruş olarak kaydedilmiştir. Toplamda 46896,9 kuruşluk bu büyük bir artışın nedeni nedir? Elimizdeki veriler bu büyük artışın, Saray'da Hristiyan millet için inşa edilecek kilise ve mektep masraf tutarının sıbyan mektebi masrafı ile birlikte kaydedilmesinden kaynaklandığını gösterir.

Peki bu tabloyu Saray'da ki eğitim faaliyetleri adına nasıl değerlendirmek gerekir?

- 1) Saray Rüştiye Mektebinin, personel maaş ödemelerinin standart bir miktara dönüşmüş olması kurumsallaşma ve kadrolaşma göstergesidir.³⁰
- 2) Kilise ve mektep inşa masraf kaydı, hem coğrafyada ki Hristiyan topluluklarının varlığı hem de 19. yy kilise inşa faaliyetleri bağlamında önemli bir veri kabul edilebilir.

Saray'ın Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları, Saray Mal Sandığından hazineye ve diğer sancaklara gönderilen parayı ifade eder. Masraf defterlerinde bu harcamayla ilgili 1278, 1279 ve 1280 senelerine ait üç kayıt vardır.³¹ Bu üç sene sonunda toplamda 1152400,31 kuruşluk büyük bir artışın gerçekleştiği görülür.

Peki bu artış masraf bileşenlerine nasıl yansımıştır?

²⁹ Rüştiye masraflarının eğitim harcamaları içindeki oranı; 1277 de yüzde 99,2, 1278 de yüzde 97,8, 1279 da sıbyan mektebine ait bir masraf kaydı olmaması nedeniyle yüzde 100 gerçekleşmiştir.

³⁰ Saray, Osmanlı ülkesinde rüştiye mekteplerinin ilk açıldığı yerlerden birisidir. Bu bağlamda literatür ilk defa 1851 yılında Bosna eyaletinde 5 rüştiye açıldığından söz eder. Saray'da ise, Mostar'la birlikte Mayıs 1852 yılında birer Rüştiye açılmıştır. Issa, *Rüştiye Mektepleri*, 21.

³¹ Transfer harcamaları, 1279'da yüzde 21,9 ile 1280'de yüzde 18,1 ile 1279 ve 1280 senesi harcamalarında üçüncü en yüksek harcama kalemi olmuştur.

Hazineye/ Defterhaneye Gönderilenler: içerisinde tapu evrakı, iane varidatı gibi gelirlerin olduğu kayıttır. 1278’de 12445 kuruş olarak görülen harcama 1279’da 169633,24 kuruşluk büyük bir artış gerçekleşmiştir. 1280’de de artışın miktarı, 982767,07 kuruşa ulaşmıştır. Dolayısıyla hazineye gönderilen gelir miktarı, kayıtlı olduğu her yıl artış göstermiştir. Ayrıca Tablo 7’de görüleceği gibi, 1278 ve 1280 senelerinde transfer harcamalarının yüzde yüzünü hazineye/defterhaneye gönderilen meblağ oluşturmuştur. Ancak 1279 senesinde her ne kadar toplamda 1278 senesine göre hazineye gönderilen meblağ artış gösterse de o yıl ki transfer harcamanın en büyük masraf bileşeni değildir. Nedeni de ikinci bileşenin hazineye gönderilen miktardan daha büyük olmasıdır.

Diğer sancaklara irsal olanlar: yukarıda vurgulandığı gibi, 1279’da transfer harcamalarının yüzde 90,1’ni, İzvornik sancağına havale edilen meblağ oluşturur. Ancak toplam 1672088,12 kuruş olan bu meblağ hakkında başka bir bilgi yoktur.

Transfer harcamaları ile ilgili ortaya çıkan bu tablo, Saray’a dair neyi gösterir?

- 1) Saray’dan merkez hazineye ve diğer sancaklara para transferi yapılmaktadır.
- 2) İstanbul’a hazineye gönderilen paranın miktarında üç yılda ciddi bir artış gerçekleşmiştir.
- 3) 1279’da İzvornik Mal Sandığına, Saray Mal Sandığından yapılan havale o yıl hazineye gönderilen miktardan çok daha fazladır.

SARAY’DAKİ DEVLET

Bu bölümde, Saray Resmi, “madalyonun öteki yüzü” üzerinden tarif edilecektir. Bir diğer deyişle yukarıda çizilen Saray Resminin ana unsurları; “Saray’daki devlet kapasitesini” tanımlamak için kullanılacaktır. Devlet kapasitesi, bu bağlamda M. Mann’ın alt yapısal iktidar kavramsallaştırması ile aynı anlamda kullanılmıştır.³² Konu, idari ve mali kapasite olmak üzere iki alt başlıkta incelenecektir.

³² Michael Mann’a göre, altyapısal iktidarın gelişimi; siyasi kontrolün “lojistiğinde” meydana gelen bir gelişimdir. Bu sayede devlet kurumları geniş bir coğrafi alanı kapsayacak şekilde yayılır ve topluma nüfuz etme gücü artar. Lojistiğin temel unsurları; merkezi olarak koordine edilen devletin asli faaliyetlerinde iş bölümü olması, devletin sınırları dahilinde temsilcileri aracılığı ile mesajları iletecek, düzenleyecek saklayacak yapının varlığı, malların devlet garantisi ile takasını

İdari Kapasite

En yalın hali ile devletin, merkezden teritoryal alana(taşraya) doğru iktidarını genişletmek, toplumun gündelik hayatına işleyebilmek için gerekli mekanizmaları ve pratikleri uygulayabilme becerisi ve yetkinliğidir. Kurum ve kadrolarla bürokratik yapının inşası, topluma erişim sağlayacak kayıt/kontrol pratikleri ve sunulan hizmetler gibi ölçütler idari kapasiteyi tanımlayan göstergelerdir.³³

Peki 1861-65 senelerinde bu tarifin tanımladığı bir devlet mekanizması Sarayı'da var mıydı?

İşte bu sorunun yanıtı, bürokratik yapının görünürlüğü ve etkisi üzerinden tarif edilmeye çalışılacaktır.

Bürokratik Yapının Görünürlüğü ve Etkisi

Devleti, Sarayı'da temsil eden, onun adına idari, mali, yargı, güvenlik yetkisini kullanan kurum, kuruluş ve kadrolardır. Bu bağlamda başta vali olmak üzere kurum, kuruluşlar ve buralarda çalışan memurlar ve hatta binalar devletin görünürliğini sağlayan özne ve öğelerdir.

Masraf Defterleri bu noktada neyi nasıl görünür kılar diye baktığımızda karşımıza çıkan ana unsurlar şunlardır:

1) Sarayı'dan Kazalara Kurumsal Yapı

- **Meclis:** Bürokratik yapısının en önemli kurumu, Sarayı Büyük Meclisidir. Sarayı'a özgü değildir. Tanzimat'ın taşra da mali, idari ve yargı yetkisinin kullanıldığı en önemli bir merciidir. Masraf defterleri de meclisler tarafından tutulur. Daha önce de söz edildiği

sağlayacak para, ölçü, ağırlık birimleri ve gelişmiş yollar, ulaşım iletişim araçlarıyla insan ve kaynaklara ulaşım hızıdır. Ancak altyapısal iktidar, bir yandan devletlere toplumsal yaşamın daha fazla alanı üzerinde geniş otorite verirken, diğer yandan da söz konusu otoritenin artan bir şekilde hukuki bürokratik kurallara bağımlı işleyişi toplumsal gruplarla iş birliğine gerektirir. Mann bu süreci, devletle toplum arasında iki yönlü işleyen "kollektif iktidar" olarak tarif eder. Ayrıntılar için bkz. M. Mann, *Devletler, Savaş ve Kapitalizm, Politik Sosyoloji İncelemeleri*, Semih Türkoğlu (Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, 1-28.

³³ Genelde devlet kapasitesi kavramını tanımlama girişiminde iki farklı yaklaşım mevcuttur. Bunlar, devlet merkezli ve karşılıklı etkileşimsel yaklaşımdır. Ayrıntılar için bkz. Gülsu Gökçe, Orhan Gökçe, "Devlet Kapasitesi: Kavramın Kuramsal Çerçevesi, Bileşenleri ve Türkiye'nin Görünümü", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17/ 2, 2015, 1- 34.

gibi, masraf defterlerinin sonundaki mühürler üye sayısının 14-18 kişi arasında değiştiğini gösteriyor.³⁴ Lakin, Eyalet valisi, muhasebecisi ve bir iki meclis üyesi ve meclis kalem memur/katipleri dışında kurumsal bir görünürlük masraf defterlerine yansımamıştır. Adı sayılan bu üye ve görevlilerin varlığı da kurumsal bir kimlikle değil personel masraf kaydı şeklindedir. Ama öte yandan masraf kayıtlarının Saray'ın tüm harcama kalemlerini içeriyor olması, meclisin görev ve yetki alanının her türlü kurum, kurul ve faaliyetin iş ve maliyetinin kaydını tuttuğu anlamına gelir. Ki bu aynı zamanda İstanbul'un meclis kanalıyla gider dolayısıyla da mal sandığı gelirlerini kayıt kontrol altına aldığını gösterir.

- Kaza idaresi: kurumsal örgütlenmenin taşradaki görünürlüğü kaza idari birimleridir. Kaza idaresi bilindiği gibi, 1842'de Tanzimat'ın mali/idari kurumsal örgütlenme biçimlerinden birisi olarak ortaya çıkmıştır. Sınırları belirli idari birim aracılığı ile vergi kaynağına doğrudan ulaşma ve kontrol etme hedefi vardır. Kaza müdürleri de bir çeşit tahsildardır. Genelde yerel hanedan mensuplarından atanır. Masraf defterleri Sarayın tabi kazalarının tümünde kaza müdürlerinin atandığı bilgisini verir. Fakat hemen hemen tüm kaza müdürlerinin yılda iki hatta üç defa değişmesi bir istikrarsızlığa işaret eder.
- Komisyon ve Teftiş Heyetleri: daimî kurum değillerdir. Masraf kayıtların da belirli süreler için harcama kalemi olarak görülürler. Ancak görev ve yetki alanları bu kurulları, Saray'daki devlet kapasitesinin önemli bir tarafı/aktörü yapar. Zira devletin özel heyetleri sık sık gönderiyor olması hem bürokratik teknik bir zayıflığın işaretidir. Hem de Tanzimat'ın uygulanması ve asayiş problemlerinin devam ettiğini gösterir. Aynı zamanda topluma dair doğrudan bilgi toplama, müzakere etme pratiğidir. Nitekim Cevdet Paşanın Müfettiş olarak görüldüğü 1280 masraf defterinde; mülki sınırların genişlemesi, nefis-i Saray'daki memur kadroların çeşitliliği, kazaların kırtasiye masrafları, Saray kazalar, Saray İstanbul arası nakil masrafları özel görevli memur harcamaları, Saray'daki sabit askeri görevliler ve zaptiye harcamalarının birbirine yakın seyri, kamu binaların (meclis, hükümet, kaza müdür konakları, hapishane/ karakol, kale, cephane gibi) kira ücretlerinden ziyade

³⁴ 1277 defterinde 17 üyenin 5'inin, 1278 defterinin 18 üyenin 5'inin, 1279 defterinin 15 üyesinin 3'nün 1280 defterinin 14 üyesinin 3'nün mührü yoktur. Gerekçe olarak genelde "Deraliye de olduğu" gibi not düşüldüğü görülür. Üye sayısının değişimi hakkında ise herhangi bir bilgi yoktur.

tamir, inşa ve döşeme masraflarının kaydı, Saray'daki kurumsal yapının görünürlüğünün arttığı ve nefsdan kazalara doğru örgütsel yapının güçlendiğinin bir kanıtı olarak okunabilir. Bu da teftiş heyetinin devlet kapasitesinin artmasındaki etkisini ortaya koyar.

2) Saray'ın Sivil ve Askeri Kadroları

Masraf defterlerinde en fazla yer işgal eden harcama kaydı, personel maaş ödeme kayıtlarıdır. Öyle ki bu masraf toplamlarına da sirayet etmiştir. Veri setlerinden derlenerek hazırlanan aşağıdaki tablo, 1279 haricinde Saray'da ki idari ve güvenlik personeline ödenen maaş tutarları, 1277, 1278 ve 1280 senelerinin masraf toplamları içindeki payı yüzde ellinin üzerinde gerçekleşmiştir. 1279 görülen düşüşte daha önce de işaret edildiği gibi personel sayısındaki bir azalmaya işaret etmez. Aksine Tablo 8' de görüleceği üzere, Saray'da istihdam edilen idari personelin seviyesini korumuş ve hatta artmıştır.

- 1277 senesi, en yüksek maaş ödemelerinin yapıldığı masraf defteridir. Ancak bu yıl ki harcamaların içinde önceki yıla ait personel ödemelerinin olduğunu unutmamak gerekir.
- 1278 ve 1279 seneleri idari personel maaşları “miktar” olarak birbirine yakındır. Bir düşüş söz konusu değildir.
- 1280 senesi idari personel maaş ödemelerinde artış gerçekleşmiştir.

Dolayısıyla Saray'da istihdam edilen idari personelin standart kadrolar haline geldiği düşünülebilir. Güvenlik/ askeri personel maaş ödemelerindeki dalgalı seyir ise, bölgenin stratejik konumuna bağlı bir gelişmedir. Yoksa Saray'da sürekli görevli askeri güvenlik personeline (bilhassa özel görevli ve zaptiyeler) 1280'den itibaren 12 ay düzenli maaş alan sabit standart kadrolar haline dönüşmüştür.

Tablo 8: Personel Maaşlarının Toplam Masraf İçindeki Payı

	Masraf Toplam (Kuruş)	İdari Personel Maaşı (Kuruş)	Güvenlik Personel Maaşı (Kuruş)	İdari+ Güvenlik Maaş Toplamı (Kuruş)	%
1277	5628997,31	1481468	1531912	3013380	53,5
1278	7845488,4	1135311	3947898	5083209	64,7
1279	8450727,49	1186953	1282075	2469028	29,2
1280	6409574,51	1362916	2070235	3433151	53,5

Aynı şekilde nefis ve kazalarda maaş ödenen personelin; meclis, muhasebe, ahkam, ticaret bürolarında görev yapan kalem memur ve katipleri (refik-i evvel, refik-i sani) mukayyit, nüfuz nazırı, tercüman, odacı, hamal gibi görevlilerin varlığı, kazalarda; müdür, kâtip ve mukayyitlerin yanı sıra taşir memuru kontrat katipleri, tercümanların

(Sırpça ve Türkçe) istihdamı; “farklı uzmanlık alanlarında hiyerarşik kadrolaşmanın” varlığına işaret eder.

3) Devletin Saraydaki Yönetme Kapasitesinin Etkisini Artıran Diğer Araç ve Pratikler

Masraf defteri verileri, yukarıda tanımlanan bürokratik yapının, topluma nüfuz etmesini kolaylaştıran, farklı toplumsal gruplarla temasını sağlayan dolayısıyla da siyaset alanını genişleten bazı araç ve pratiklerinde etkin olduğunu gösterir. Bir anlamda devletin, Saray’daki yatırım faaliyeti olan bu harcamalar şunlardır:

- Telgraf, kirahane ve yolların yapım, tamir masrafları İstanbul’un bu coğrafyaya ve bu coğrafya içinde yaşayan insanlara, mali, fiziki kaynaklara ve bilgiye erişimini kolaylaştırmıştır. Siyasal kararlarını uygulama ve toplumsal kontrol sağlama olanağı vermiştir. Dolayısıyla 4 yıl sürecinde bu harcama kalemlerindeki artış, devletin yönetim kapasitesinin etkisini de artmıştır.
- Eğitim harcamaları: rüştiye mektebi, devletin, yetişmiş kadro ihtiyacını sağlama ve toplumu eğitim yoluyla kontrol etme misyonunu yerine getirmiştir. Toplumsal kontrolün bir aracıdır. Masraf kayıtlarında, rüştiye masraflarının standart bir seviyede olması bu etkinin sürekliliği ve görünürlüğü için önemlidir.
- Sosyoekonomik yardımlar devlet kapasitesinin görünürlüğü adına birden fazla işlevi yerine getiren faaliyetlerdir. Bu işlevleri şöyle sıralamak mümkündür; birincisi, devletin farklı toplumsal kesimlerle temasını sağlamıştır; mesela bu noktada, fukaraya sağlanan yardımlar toplumsal yapının en altındakilere erişimi, vakıf, tekke, cami harcamaları kanalıyla Saray ilmiye mensuplarının mali/idari kontrolü, ashab-ı alaka kontrat işlemleri de toplumun en üst seviyesinin kayıt ve kontrol imkânının elde edildiğini gösteriyor.³⁵ İkincisi, mal sandığından sağlanan tarımsal ve ticari kredi yardımları, ekonomik yaşamın sürekliliğine katkı sağlayan düzenleyici tedbirlerdir. Üçüncüsü, cenaze masraflarının karşılanıyor olması, topluma erişim ve temas kurmanın bir diğer pratiği olmuştur.

Bu veriler 4 yılda devletin, İstanbul’dan Saray’a, Saray’dan kazalara doğru iktidarını genişlettiği, toplumun farklı kesimleri ile erişim ve

³⁵ Kontrat işlemleri 1853’den itibaren uygulanmaya başlamıştı. Bu anlamda 1859 çiftlik nizamnamesi de tarımsal üretimin vergilendirme, köylü-çiftlik sahibi arasındaki ilişkinin düzenlenmesi açısından önemliydi. Gölen, *Tanzimat Dönemi Bosna Hersek*, 324-334. Dolayısıyla bu 4 yıla özgü değildi. Masraf defterlerinde işleyişin görünürlüğünün devlet adına öneminin altı çizilmek istenmiştir.

temas kurma pratikleri kazandığını ortaya koyuyor. Nitekim kurum ve kadrolarla bürokratik yapının inşasında bir hayli yol kat edildiği, güvenlik/ asayiş (asker ve zaptiye,) birimlerinin gözetim, kontrol kapasitesinin geliştiği anlaşılıyor. Aynı şekilde imar faaliyetleri ile devletin mekân üzerindeki görünürlüğünün arttığı da açıktır.

Ne var ki idari kapasitesinin bir maliyeti vardı. O da Saray Mal Sandığına giren vergi gelirleri idi. Peki Sarayın vergi gelirleri nedir? Daha da önemlisi bu gelirlerin giderleri karşılama oranı hakkında ne söylenebilir?

İşte bu önemli sorular, idari kapasitenin etkinliğinin artırılması ve sürekliliğinin sağlanması için ön koşuldu. Bu sebeple aşağıdaki bölüm bu soruların yanıtına yönelik masraf defterlerinin ne söylediğine ayrılmıştır.

Mali kapasite

Masraf Defterlerine kaydedilen harcamaların kaynağı, Saray Mal Sandığında toplanan vergi gelirleri idi. Hangi vergiler, nasıl, ne ölçüde toplandı ve ne kadarı harcandı bilgisine sahip değiliz. Daha doğrusu masraf defterleri mal sandığında toplanan vergi gelirleri hakkında net bilgi sunmuyor. Dolayısıyla Saray'ın vergi gelirlerinin ne olduğu ve masrafları (giderleri) karşılama kapasitesinin ne olduğu hakkında kesin bir şey söylemek zor. Fakat yine de bazı çıkarımlar yapabiliriz. Şöyle ki:

Transfer harcamaları, iane ve tapu evrakı gibi vergilerin merkezi hazineye gönderildiğini ve üç senede hazineye gönderilen miktarın arttığını ortaya çıkarmıştı. Üstelik 1279 senesinde İzvornik sancağına yüklü miktarda havale yapılmıştı. Bu nedenle transfer harcaması kaydı olan 1278, 1279 ve 1280 senelerinde Saray'ın mali kapasitesinin, harcamaları karşılama düzeyinin üzerinde olduğu düşünülebilir. Ama ebettteki bu çıkarım, teyide muhtaçtır.

Son olarak 1281 tarihli devlet bütçesinde yer alan Bosna Eyaleti varidatından bahsetmek istiyorum. Osmanlı Arşivin ML.d. 1043 tasnifinde yer alan bu bütçede; Saray'la birlikte Travnik, Yenipazar, Banaluka, Hersek, Bihke, İzvornik sancaklarının 1279 ve 1280 senelerindeki vergi gelirleri yer almaktadır. Doğrudan Saray'ın mali kapasitesinin delili olarak belki görülemez. Ama ilgili yılların vergi gelirlerinin ne olduğu konusunda bir fikir edinmek için paylaşılmıştır.³⁶

³⁶ Tabloda ki kısım 1, doğrudan alınan "virgü" gelirleri bilgisi, Emine Ak'ın, Bosna Eyaleti'nin Hicri 1280 (1863-1864) yılına ait vergi geliri toplam 10054827 kuruştur

Tablo 9: Hicri 1281 Bütçesine Göre Bosna Eyaleti Varidatları

Varidat		1279 Kuruş	1280 Kuruş	Fazla Kuruş	Noksan Kuruş
Kısm-ı evvel Doğrudan alınan tekalif					
Virgü	1	10014353	10028140	13783	-
Bedel-i askeri	2	3718145	3718145	-	-
Kısm-ı sani Bilvasıta alınan tekalif ve rüsumat					
Aşar	1	15642644	16632234	989590	-
Ağnam	2	Yok	-	-	-
Canavar	3	301537	293856	-	7681
Emtia gümrüğü	4	3401999	3943835	541833	-
Duhan rüsumatı	5	220529	1349770	1129241	-
Sayd-ı mahı	6	12829	9474	-	3405
Kontrata	7	12715	7309	-	3405
Varaka-i sahiha	8	634674	323830	-	310844
Rüsumat-ı meskukat	9	1193365	1032617	-	360748
Tapu	10				
Rüsumat-ı müteferrika	11				
Kısm-ı selase					
Postane	1	161404	174106	12702	-
Tabhane	2	yok			
Emlak-ı mutenevi-i miriye	3	yok			
Kısm-ı rabi					
Dalyan	1	Yok			
Orman	2	94981	35040	-	59941
Çiftlikat-ı hümayun	3	462019	583484	121465	-
Tuzlalar	4	165550	163123	-	2427
Maden	5				
Satılık emlak	6	yok			
Kısm-ı hamis					
Varidat-ı mutena	1	Yok			
Yekûn		39287627	40684865	3063060	1665822

şeklindeki bilgisi ile yakındır. Ak, bu çalışmasında Saray'ın 1280 virgü gelirlerini de 1163821 kuruş olarak vermiştir. bkz. Emine Ak, "Tanzimat Devri Osmanlı Mali Merkezileşmesine Bir Örnek: Bosna Eyaleti'nde Vergi Reformu", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını, Sakarya, 2013, 666.

SONUÇ

Tanzimat'ın öncelikli hedefi, mali merkezîleşme idi. Bu hedef, vergi gelirlerinin doğrudan devlet hazinesinde toplanması ve tüm harcamaların hazineden karşılaması iddiasını içeriyordu. Bu iddia üç önemli düzenlemeyi zorunlu kılıyordu:

- Bir, etkin bir mali/idari bürokrasinin inşasını (bu inşa aynı zamanda yargı, asayiş/güvenlik işlerinin yeniden organizasyonunu içerir),
- İki, vergi gelirlerinin ödeme gücüne göre tarh, tahsil yöntemlerinin yeniden düzenlenmesini,
- Üç, harcamaların devletin üstleneceği yeni fonksiyonlara uygun bir şekilde kayıt ve kontrol altına alınmasını,

Saray Masraf Defterleri, bu düzenlemelerin birinci ve üçüncü maddelerinin Saray'da ne ölçüde gerçekleştirildiğinin takibini olanaklı kılmıştır. Zira yukarıda çizilen 4 yıllık Saray Resmi ve Saray'daki devlete dair tespit edilen bulgular bunun bir göstergesidir. Ayrıca defterlerin kayıt usulü, taşra muhasebe sisteminin işleyişi hakkında da bazı çıkarımlar yapma fırsatı sunmaktadır. Mesela:

- Kayıtların, nakit giriş çıkışına göre "nakit esaslı" tutulduğu,
- Harcama ve ödeme yetkisinin büyük meclisin denetiminde olduğu, meclisin, bu görevi bizzat veya muhtemelen muhasebeci ya da sandık emini kanalıyla belirli esaslara göre yetki devriyle kullandığı (ama bilgi belge yok)
- Merkeze ya da bir başka sancağa gönderilen meblağın gelir/gider olarak kaydedildiği,
- Yıllık hesap toplamının 1278, 1279 ve 1280 senelerin de aylık bazda meclise sunulduğu dolayısıyla meclisin hesapları aylık kontrol ettiği,
- Meclisin de yıl sonunda bu hesap kayıtlarını özetleyerek rapor halinde İstanbul'a sunduğu anlaşılıyor.

Bu nedenle masraf defterlerinin bizatihi varlığını, mali merkezîleşmenin hem bir aracı ve hem de işleyiş pratiği olarak değerlendirmek gerekir. Ayrıca bir harcama kaydı olarak her ne kadar klasik merdiven yönteminin bir örneği olsa da modern muhasebelerde³⁷ varolan bazı tek-

³⁷ Muhasebe, bir kurum, işletme veya örgütle doğrudan veya dolaylı ilişkisi olan kesimlere iletmek üzere organizasyona ait mali bilgileri ve olayları para ile ifade edilmiş şekilde kaydetme, sınıflandırma, özetleyerek rapor etme ve sonuçları yorumlama bilim ve sanattır. Zeliha Kocakaya, *XIX'yy da Osmanlı Devleti'nde Çift*

nik vasıfları (kaydetme, sınıflandırma özetleyerek rapor halinde sunma) taşıdığıının da altı çizilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA):

- Maliye Masraf Defteri (ML.MSF. d.): 15733, 16845, 16883, 17258.
- Maliye Defteri (ML. d.): 1043.

Kitap, Makale ve Tezler

- Ak, Emine, *Tanzimat'ın Bosna Hersek'te Uygulanması ve Neticeleri (1839-1875)*, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Dok. Tezi, İstanbul, 2010.
- Ak, Emine, “Tanzimat Devri Osmanlı Mali Merkezileşmesine Bir Örnek: Bosna Eyaleti'nde Vergi Reformu”, *Türk Tarihinde Balkanlar*, Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi yayını, Sakarya, 2013, 651-669.
- Akın, Hatice, *Ahmet Cevdet Paşanın Bosna Müfettişliği*, Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans, Antalya, 2004.
- Arslanboğa, Kadir, “İskender Paşa'nın Saraybosna'daki Zaviye Vakfı'nın Finansal Durum Tablosu (1807-1821)”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 16/56, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, 498-521.
- Doğan, Muzaffer, “Osmanlı Merkez Bürokrasisinde Genel Maaş Sistemine Geçiş Çalışmaları”, *Türk Kültürü İncelemeleri*, 20, KOCAV Yayıncılık Tanıtım, Araştırma, Eğitim Hizmetleri, İstanbul, 2009, 33-68.
- Efe, Ayla, “Tanzimat Devleti İmar-ı Mülk ve Tebaa Politikaları ve Bir Sancak,” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2016, 1-13.
- Gökçe, Gülsu, Orhan Gökçe, “Devlet Kapasitesi: Kavramın Kuramsal Çerçevesi, Bileşenleri ve Türkiye'nin Görünümü”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17/2, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara, 2015, 1-34.

- Gölen, Zafer, *Tanzimat Dönemi Bosna Hersek*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.
- Issa, Fatma, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Borsası'nda Rüştüye Mektepleri (1851-1878)*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021.
- İzgör, Ahmet Zeki, "Ahmet Cevdet Paşa ve Bosna Islahatı" *Divan Dergisi*, 6 (1991/1), Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul, 1991, 211-213.
- Kocakaya, Zeliha, *XIX'yy'da Osmanlı Devleti'nde Çift Yanlı Muhasebe Sistemine Geçiş*, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
- Michael, Mann, *Devletler, Savaş ve Kapitalizm, Politik Sosyoloji İncelemeleri*, Semih Türkoğlu (Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013.
- Subaşı, Turgut, Bengü Bal, "Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek'e Yaptığı Muhaberat ve Telgraf Hizmetleri", *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/2, Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Sakarya, 2015, 37-55.
- Oruç, Hatice, "15. yüzyılda Bosna Sancağı ve İdari Dağılımı," *OTAM*, 18, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2006, 249-271.
- Ünal, Uğur, "Sultan Abdülaziz Döneminde Bosna Nizâmiye Alayları (1861-1876)", *Belleten*, 81/2290, Türk Tarih Kurumu, Ankara, Nisan 2017, 227-242.

EK: Döküm listeler

- 1277,1278,1279 ve 1280 Masraf Defterlerinin İdari/ Kamu Harcamaları
- 1277,1278,1279 ve 1280 Masraf Defterlerinin Güvenlik/Askeri Harcamaları
- 1277,1278,1279 ve 1280 Masraf Defterlerinin Ulaşım/İletişim Harcamaları
- 1277,1278,1279 ve 1280 Masraf Defterlerinin Sosyoekonomik Yardım Harcamaları
- 1277,1278,1279 ve 1280 Masraf Defterlerinin Eğitim Harcamaları
- 1277,1278,1279 ve 1280 Masraf Defterlerinin Transfer Harcamaları

İdari Kamu Harcamaları Dökümleri

1.defter (BOA. ML.MSF.d 15733)

1) Personel maaşları	
Vali ve muhasebeci	
Vali Şerif Osman Paşa	582240
Muhasebeci Hacı Neşet'in (116935,21) ve sâbık muhasebeci Ârif'in 19 günlük maaş toplamı (766)	117701,21
1.1 1277 Mart-Şubat (12 ay görevli ve düzenli maaş alan Meclis-i Tahrirât muhasebe kalemleri kaza müdürleri ve memurları)	
Meclis Ketebesinden Ethem	250
Meclis Ketebesinden Seyit	1400
Meclis Ketebesinden Abdullah	1000
Meclis Ketebesinden Said	750
Meclis Ketebesinden Feyzi	550
Meclis Ketebesinden Âsım	350
Nüfus Nâzırı Abdullah	1000
Muhâsebe Ketebesinden Mustafa	50
Meclis Odacısı Abdî	150
Meclis-i Sandık	50
Tercümân İsmet	750
Sandık Sarrâfi....	1000
Foyniçe Mukayyiti Hasan	150
Visoka Mukayyiti Hüseyin	150
Çelebipazar Mukayyiti Kâmil	150
Toplam	7750
Toplam (7750x12): 9300+ vali muhasebeci eklendi	792941,21
1.2 Görev Süresi Değişen Personel	
1.2.1 13 Ay Görev Yapanlar	
Meclis Ketebesinden Mehmet	2500
Meclis-i Kebîr Azâsından Recâî	1200
Meclis Odacısı Ömer	150
Meclis Sandık Hammalı Ömer	50
Toplam: 3900x13	50700
1.2.2 14 ay görev yapanlar (1276 kanunusani-1277 şubat)	
Meclis-i Tahkîk Kâtibi Hilmî	1350
Meclis-i Tahkîk Ketebesinden Hüseyin	600

Meclis-i Tahkik Ketebesinden Ziver	350
Meclis-i Kebîr Azâsından Ali	300
Trnovo Nüfus Mukayyiti Abd.	200
Visoka Kaza Müdürü Muharrem	2000
Toplam: 4800x14	67200
1.2.3. 12 aydan daha kısa süre görevli veya maaş miktarı değişen personel	
Tahrirât kâtibi sâbık Abdî Efendi 1277 mart-temmuz 5 ay (2000)	10000
Tahrirât kâtibi lâhik Sâlim Efendi 1277 temmuz 22'den şubat sonuna 7 ay 10 gün (2000)	14322,5
Meclis kâtibi sanisi lâhik Abdî Efendi'nin 1277 temmuz 22.den şubat sonuna 7 ay 10 gün (3000)	21483,37
Muhasebe kalemi ketebesinden Sâlim 1277 mart-kanunusani 5 ay (50)	2500
Muhasebe kalemi ketebesinden Hilmi 1277 mart-şubat kadim (500) zam (200) 12 ay	5081
Muhasebe kalemi ketebesinden..... 1277 haziran 10. gününden şubat sonuna 8 ay 10 gün (200)	1700
Muhasebe kalemi ketebesinden sâbık Kâmil Efendi 1277 mart-teşrinievvel 15'e 7 ay 10 gün (1000)	7500
Muhasebe kalemi ketebesinden lâhik Mehmet 1277 teşrinievvel 15.den şubat sonuna 4 ay 15 gün (1000)	4500
Muhasebe kalemi ketebesinden İbrahim 1277 mart-şubat kadim (150) zam (200) 350 kr dan 12 ay	3500
Muhasebe kalemi ketebesinden diğer İbrahim 1277 mart-şubat kadim (50) zam (100) 150 kr dan 12 ay	1450
Sâbık Meclis-i Kebîr azâsından Âsım bey'in 1277 mart 17.den kanunuevvele 7 ay 13 gün (300)	2235,18
Meclis-i Tahkik Memûru Sunullah 1277 eylül 13.den şubat sonuna 5 ay 13 gün (1000)	599,34
Ashâb-ı alâka çiftlikat kontrat memurları Türkçe (500) ve Sırpça (250) kâtipler 1276 kanunusani-şubata 14 ay (750) 9750 ödenmiş 750 ödenmemiş	10500
Beytülmal memuru İbrahim aga 1277 nisan-şubat 11 ay (200)	2200
Visoka kazası 1277 senesine mahsûb emâneten idâre olanrusûmu memur maaşı	1800
Foyniçe kazası müdürü sâbık Salih ağa ve lâhik Ali bey (2000)	28000
Trnovo kazası müdürü sâbıkve lâhik Aziz Efendi (1500)	21000
Kaza-i mezbûr kâtibi ve mukayyiti Hilmi Efendi'nin 1277 haziran-şubat 9 ay (150)	1750
Çelebipazar müdürü sâbık ve lâhik Hacı Selim (2000)	28000
Çelebipazar'ı Ashâb-ı alâka memurları 11 ay (100)	1100
Foyniçe Ashâb-ı alâka memurları (100+100) 12 ay	4200
Foyniçe 1277 senesine mahsûben emâneten idâre olan.....(300) 12 ay	3600
Emâneten idâre aşar hâsılatı tahkik memûru Ethem ağanın teşrinisani-kanunusani maaşı 3 ay (300)	900
Nefs-i Sarây kazaları 1277 senesine mahsûben emâneten idâre olan kura aşar memurlarının müddeti istihdam maaşları	7750
Toplam	185671,4
2.1 Özel görevli memurlar	
Bosna Hersek komisyon azâsından Şefik Bey 1276 kanunusani-Şubat 1277 mart-nisan Mayıs 5 ay	99161,2
Bosna Hersek komisyon azâsından İbrahim beyefendi 77 Mart'tan itibaren 6 ay 28 gün (25000)	172580,25

Bosna Hersek komisyon azâsından K.... 1277 Mart'tan itibaren 7 ay (10000)	70000
Bosna Hersek komisyon azâsından rahip İstefan 1276 şubat 11.'den 77 teşrinisani sonuna 7 ay 28 gün (5000)	43214,11
Toplam	384955,6
Memur maaşlarının toplamı:	1481468
2) Kamu diğer masraf	
2.1 Kira	
Meclis odaları 300x14	4200
Çelebipazar kaza müdür konağı ücreti (50x12)	600
Toplam	4800
2.2.Tamirat-döşeme vd.	
Meclis-i Kebîr, muhasebe, tahkik odalarının kömür odun masrafı	7965,22
Meclis-i Kebîr ve odaların masrafı	13632
Hükümet konağı ocak masrafı	232
Nefs-i Sarây hükümet konağı tamirat masrafı	26746,22
Toplam	48575,44
2.3. Kırtasiye	
Eyalet	1200
Foyniçe	25
Visoka	25
Trnovo	25
Çelebipazar	25
Toplam: 1700x12	15600
Kamu diğer masraf toplamı	68975,44
Genel toplam	1550443

2.defter (BOA. ML.MSF.d 16845)

1) Memur/Personel Maaşları	
1.1. 1278 mart-şubat 12 ay	
Vali Şerif Osman Paşa (48520)x12	582240
Muhasebeci Neşet (?)	10000
Meclis-i Kebîr Kâtibi Sanisi	3000
Tahrîrât Kâtibi Sâlim	2000
Meclis Ketebesinden Hüseyin	600
Meclis Ketebesinden Hilmî	500
Meclis Ketebesinden Ethem	250
Meclis Kalemi Ketebesinden Esseyit	1400
Meclis Ketebesinden Said	750
Meclis Ketebesinden Feyzî	550
Meclis Ketebesinden İbrahim	350
Meclis Ketebesinden Ba..	200
Nüfus Nâzırı Abdullah	1000

Nüfus Mukayyiti Abdullah	200
Meclis-i Tahkik Memuru Sunullah	1000
Meclis-i mezkûr Kâtibi Halîm	1250
Meclis-i Kebîr azâsından Recâ'î	1200
Meclis-i Kebîr azâsından Alî	300
Meclis Kalemi Tercümânî İsmet	250
Beytûlmal Memuru Ahmet Aga	200
Sandık Sarrafı --	1000
Meclis Kalemi Odacısı Abdî	150
Muhâsebe Kalemi Odacısı Ömer	150
Meclis Kalemi Hammalı Âdil	50
Muhasebe Kalemi Hammalı Ömer	50
Vali dışında memurların aylık toplam ücreti: 26400	
Vali dışında memurların 12 aylık toplam ücreti: 26400x12: 316800	
Toplam: 316800+582240 (vali eklendi)	899040
1.2. 12 aydan daha kısa süre görev yapan ya da maaş miktarı değişen memurlar	
Meclis-i Kebîr başkâtibi Kemâl mart-teşrinisani 1278 (bu paranın 15 bini henüz verilmemiş)	60000
Meclis kalemi ketebesinden Mustafa ve Süleyman 1277 ağustos-1278 şubata 19 ay	5350
Meclis kalemi refik-i evveli Mehmet 1278 teşrinisani 21'den sonuna nisf ve tam	21491.34
Meclis kalemi refik-i evveli lâhik Sâdık teşrinisani 12. gününden şubat sonuna	7612,5
Meclis ketebesinden Abdullah 1000 kr Eski maaşına 300 kr zam	15300
Meclis ketebesinden Mehmet Hilmî (eski 1000 kr zam 430: 1430)	15033,6
Meclis ketebesinden İbrahim 150 kr dan 7 aylık	1200
Meclis Kâtip mâiyeti R... ve İsa efendiler 150 kr dan 7 aylık 15 haziran 12772 den 1278 şubat sonuna 14 ay 15 gün 24600+9450	15150
Ashâb-ı alâka kontratı için istihdam olunan Sırpça ve Türkçe kâtiplerinin 3 aylık maaş ve harcırâh	2500
Saray kazası 1278 aşarın emaneten ihâlesinde görevli memurların ücreti menzil ve harcırâhı	2150
Saray köylerinin 1278 aşarının emâneten idâresinde görevli 2 memûrun 1278 haziran- teşrinievvel maaşları (200+150 x5 ay)	1750
1.2.1. Kaza memurları	
Foyniçe kaza müdür vekili Alî Bey ve muhasebecisi vd. 2400 x12	29000
Foyniçe Ashâb-ı alâka kontratı için Türkçe Sırpça kâtipler	600
Foyniçe nahiyesi..... Ağanın maaşı 5 ay 21 gün (300 kr dan)	1760
Visoka kaza müdürü esbâk Behrâm (2000)	2000
Visoka kaza müdürü sâbık Emîn 5 ay 10 gün (2000)	10363
Visoka kaza müdürü lâhik Hurşit 5 ay 20 gün (2000)	11637
Kazayi mezbûr kâtip, rûsumât memuru vs 400 x12	4400
Kazayi mezbûr hâtibi Mehmet Ağa 5 ay 26 gün (400)	2339
Çelebipazar müdürü, kâtibi, konağı, maktû hapishâne masrafı 5 ay 12 gün (2310,5)	27326
Kaza-yi mezbûr Ashâb-ı alâka çiftlikatın da kontrat senedi tahrir memuru Sırpça kâtip (100) 2 ay	200

Trnovo kaza müdürü esbak Aziz (1500) 1 ay 26 gün	2800
Trnovo müdürü sâbık İbrâhîm (1500) 7 ay 12 gün	11075
Trnovo lâhik müdür Beşir ağa (1500) 2 ay 22 gün	4125
Trnovo kâtibi sâbık Mehmet 2 ay 9 gün (150)	395
Trnovo kâtibi refiki Numan 150 kr maaşına 100 kr zam (9 ay 21 gün)	2205
Toplam	236271,1
2) Kamu diğer masrafları	
2.1. Kira	
2.2 Tamirat/ Döşeme	
Hükümet konağı masrafları (7 parça)	5995,32
Meclis-i Kebîr, tahkîk, ticaret ve ahkâm odaları masrafı (11 parça)	8309,02
Meclis ve ahkâm odalarının mefrûşat masrafı (3 parça)	3688,32
Toplam	17992,66
2.3. Kırtasiye	
Sancak (Saray, Foyniçe, Visoka, Çelebipazar, Trnovo) maktû kırtasiye bedeli (5 parça 1300 kr dan 12 ay)	15600
Toplam	15600
2.4. Diğer	
Sergi-yi Osmâniye için sancaktan gönderilen eşya için ve görevli Hâcî Mustafâ'nın menzil ücreti/harcırâh (12322,18+4043)	16365,18
Saraybosna mahkemesi masrafı kalemiyesi olarak	3034,5
Saray'da kain Fazıl Paşa nezâretinde konak tapusu olarak itâ olan (250000) ve Travnik ve Bihke emvâlinde (72055)	177945
Toplam	197344,7
Diğer kamu masraf toplamı	230937,4
Genel toplam	1366248

3.defter (BOA. ML.MSF.d 16883)

1) Memur Personel Maaşları	
1.1 12 ay	
Muhasebeci Neşet Efendi	10000
Tahrirât Kâtib-i Sâlim	2000
Meclis Ketebesinden Hüseyin	600
Meclis Ketebesinden Hilmî	500
Meclis Ketebesinden Mustafa	250
Meclis Ketebesinden B.	2250
Meclis Ketebesinden Mehmet	1430
Nüfus Nâzırı Abdullah	1000
Meclis-i Tahkîk Memuru Sunullah	1000
Meclis-i mezkûr Kâtibi Hilmî	1250
Sandık Sarrafı	1000
Meclis Odacısı Ömer	150
Muhasebe Odacısı Abdî	150

Meclis Kalemi Sandık Hammalı Ömer	50
Muhasebe Kalemi Sandık Hammalı Abdi	50
Nüfus Mukayyiti Abdullah Efendi	200
Toplam: 21880 x12	262560
1.2 maaşı ya da görev süresi değişen memuriyetler	
Vali Şerif Osman 6 ay (45000) 6 ay (41850)	521100
Meclis kalemi kitâbetinden İbrahim ve Âsım 1279 temmuz-şubat 8 aylık (50+50:100x8)	800
Meclis tercümânı Süleyman'ın kadim ve zamlı maaşı (600+200)	1800
Meclis kâtibi Hasan 1279 haziran-15 şubat 1279 (3000)	24364,12
Meclis refiki sâbık Feyzî 1279 mart-mayıs 1279 mart-20 ağustos kadim ve zam (550) 3 ay	1650
Meclis refiki sâbık Abdullah 1279 mart-20 ağustosa kadim (2900) ve zamlı (3227,17) maaşı	7127,17
Meclis kalemi kitâbetinden zi.... muharrer esami efendilerin 1279 mart-teşrinisaniye 9 aylık eski, kanunusaniden şubata 3 aylık zamlı maaş toplamı	35700
Şakir Efendi'nin tapu ve muhasebe kitâbetinden	3900
Tapu kâtibi Aynî Efendi 79 senesinin 9 ay kadim (500) 3 ay zamlı (700)	6600
Ziver Efendi'nin Tapu ve muhasebe refiki maaşlar	8550
Meclis-i Kebîr azâsından Recâ'î Efendi 79 mart-19 kanunuevvel 1200 kr dan. 9 ay 12 gün	11525,12
Tercümân İsmet Efendi Mart maaşı bir aylık	250
Azâdan Ali bey 79 mart-kanunuevvel 300 kr dan 10 ay	3000
Beytülmal eski ve lâhik memurları Ahmet ve Hâfız efendiler Ahmet Efendi 200 kr.'dan 8 ay, Hâfız 4 aylık karşılığı 1600+800	2400
Tercümân Râşit Efendi 9 şubat 1278'den -1279 şubat 12 ay 21 gün (1000)	12721,10
Meclis kalemi ketebesinden Ethem	4564,12
Foyniçe kaza müdürü sâbık Ali Bey 1279 Mart-9 eylül (1800)	11370
Foyniçe kaza müdürü lâhik Murat 1279 eylül-şubat (1800)	10130
Visoka kaza müdürü Hurşit mart-şubat (1800)	21000
Trnovo kaza müdürü Âşir ağa.....11 ay (1500)	16500
Çelebipazar kaza müdürü Hacı Selim (1800) den 1750'ye düşmüş	21500
Kaza kâtiplerinin maaşları 12 ay (250)	12000
Mahkeme kâtibi Tevfik Efendi'nin 9 ay (50 kr.dan) vefat etmiş	450
Foyniçe rüsûmât memurları 1279	2400
Bosna Eyaleti Meclis-i Kebîr başkâtibi Kemâl Bey'in Der Saadet'e bulunduğu idâre-i umûr eden Mehmet Efendi'ye nisf maaşının itâsı (rakamlar çok silik)	7028,29
Kazaların Ashâb-ı alâka kontrat tahrîr memurları olarak Sırpça ve Türkçe kâtipler	3500
Visoka kazası emâneten idâre olunan mahaller aşar memurları	1575
Nefs-i Sarây bazı kurranın aşar taşir memurları (4 parça)	2850
Foyniçe de Hacı.... s.baba .. maaşı 1279 mart-şubat	570
Saray kazasında mezkûr memur maaşları 1279	3260
Meclis-i Kebîr azâsı Abdullah'ın vefatı üzerine halife vüruduna kadar vekili Mehmet Efendi'ye verilen maaş	2209,28
Toplam	762394,2

1.3 Özel Görevli	
Bosna ve Hersek sâbık teftiş memuru Ziya Bey 1279 nisan 20. den mayıs 20 (25000)	35295,26
Teftişi lâhik Sıddık Efendi 1279 4 ay (25000)	10000
Teftiş memuru Raşit Bey 1279 nisan 8. den şubat sonuna 10 ay 22 gün (6000)	64600
Teftiş-i tahrirât baş kâtibi sâbık Ethem Bey 1279 nisan 8.den haziranın 18.ne (2500)	5416,25
Teftiş kâtibi sanisi sâbık Ragıp Bey 79 Nisan 8. haziranın 18.'ne (2000)	4339,12
Teftiş tercümânı Zeki Efendi 1279 nisan 8.den şubat sonuna 10 ay 22 gün (1000)	10499,27
Teftiş muhâsebe kâtibi Halil Efendi ve ...Efendi 1279 kanunuevvel-şubat 3 ay (2950 ve 2500)	16350
Teftiş-i tahrirât başkâtibi lâhik Mehmet Celal Bey ve ikinci kâtip mâiyeti 1279 teşrinisani iptidasından 11. gününde 2.kâtip kânunuevvelden şubat sonuna 4 ay	8232,13
Teftiş kâtibi sani lâhik Süleyman 3 ay..gün (2000)	7266,27
Toplam	161998,3
Personel maaş toplamı	
1186953	
2) Kamu Diğer Masrafları	
2.1 Kira	
Çelebipazar'ı hükümet konağı kirası (50) 12 ay	600
Saray Hacı Yusuf Mahallesinde bir bab hânenin kirası 1279 mart-temmuz 4 ay 26 gün (300)	1460
Toplam	2060
2.2 Tamirat/ döşeme/odun kömür	
Meclis-i Kebîr, ticaret ve tahakkuk ve ahkâm odalarının 1279 senesi odun kömür bahası	6783,36
Ebniyeyi miriye; Hükümet, Mahkeme Rüştiye konak masrafı 7 aylık	8034,39
Trnovo müdür konağı masrafı	687
Meclis ve ahkâm odaları mefrûşât masrafları (3 parça)	3852,36
Saraybosnada teşkil olan merkez odası mefrûşât masrafı	4416,5
Saraybosnada hükümet konağı karşısında Abdullah efendiden mübâyaa olunan hânenin bahçesine zaptiye için tevakuf inşâ masrafı (3 parça)	178510
Toplam	202283,6
2.3 Kırtasiye	
Foyniçe, Visoka, Trnovo, Çelebipazar'ının kırtasiye bahası 12 ay	1175
Meclis mal kalemlerinin maktu kırtasiye bahası (1200x12)	14400
Visoka kuyudat için mübayaa olan defter bahası	46
Visoka evrak ve sandık bahası	18
Trnovo defter bahası	100
Çelebipazar defter bahası	80
Toplam	15819
2.4. Diğer	
Canib-i beytûlmaldan zaptolup....ba-sened bahası (4 parça)	3068
Saray sancağında seneteyn atika emvalinden zirde muharrer esami zevat mültezim zimmetinde olup hazine-yi celileye bittahsil hıfz olmak üzere bervechi irâd masraf idhal cedveline	905114,29
...halli için teftiş halinde devletlü paşaya bazı ecnebî memurlarına verilmek üzere verilen	6841
Harik vukuunda kullanılmak ve hükümet konağında bulundurulmak üzere su.... habası ve ücreti nakliyesi	400,5

	Toplam	915423,79
	Kamu toplam	1135586,39
	Genel toplam	2322539,39

4 defter (BOA. ML.MSF.d 117258)

Personel maaşları	
1.1 12 ay görev yapan	
Vali Şerif Osman	41850
Muhasebeci Hacı Neşet	10000
Tahrirât Kâtibi Sâlim	2000
Meclis Ketebesi Hacı Hasan	600
Kalem Memuru Ketebesi Hilmî	500
Kalem Memuru Ketebesi Ethem	300
Kalem Memuru Ketebesi Mustafa	250
Tercümân Süleymân Bey	200
Kalem Memuru Ketebesinden Âsım	50
Meclis Kalemi Ketebesinden İbrahim Efendi	400
Meclis Kalemi Ketebesinden Zekâ'î	200
Tapu Kâtibi Evveli.....	700
Sandık Sarrafı Yako(?)	1000
Hükümet Tercümânı Raşit	1000
Nüfus Nâzırı Abdullah	1000
Meclis-i Tahkîk Kâtibi Halîm	1250
Meclis-i Tahkîk Kâtibi Sunullah	1000
Nüfus Mukayyiti Abdullah	200
Meclis Odacısı Ömer	150
Meclis Kalemi Hammalı Ömer	50
Muhasebe Kalemi Odacısı Abdi	150
Kalemi mezbûr Hammalı Abdullah	50
Toplam: 62900 x 12	754800
1.2. Maaşı ya da görev süresi değişen memurlar	
Sâbık meclis kâtibi Hüsnü Efendi 1280 mart- 11 teşrinisani (3000) 8 ay	24000
Lâhik meclis kâtibi Hasan Efendi 1280 teşrinisani 11'den şubat sonu (3000)	8102,35
Sâbık meclis ketebesi İbrahim 1280 mart-temmuz (50) 5 ay	250
Meclis ketebesinden Hamdî 1280 ağustos-şubat (50) 7 ay	350
Sâbık meclis kalemi refiki evveli...1280 mart-haziran (2250) 4 ay	9000
Meclis ketebesinden 2 kişi (Sait ve Ziver) 1280 mart-teşrinievvel (1480 ve 750) 7 ay	17600
Meclis ketebesinden Mehmet Hilmî 5720 kr.dan 4 ay 1800 kr düşüp 23720 olmuş 8ay	23720
Sâbık meclis ketebesinden Bedrî 1280 mart-temmuz (350) 5 ay	1750
Meclis ketebesinden Ömer 1280 ağustos 10-teşrinievvel (350) 2 ay 12 gün	948
Meclis ketebesinden sâbık Sait 1280 mart-16 temmuz (1400) 4 ay 26 gün	6322,24
Meclis ketebesinden Feyzî 1280 temmuz-teşrinievvel nısf ve tam	3146

Meclis ketebesinden 6 kişinin 1280 teşrinisani-şubat zamlı maaşları 4 ay	20520
Sâbık tapu kâtibi Şâkir 1280 mart-teşrinievvel (500) 8 ay	4000
Lâhik tapu katibi Mustafa 1280 teşrinievvel-şubat (500) 4 ay	2000
Meclis-i Tahkîk sani sâbık İbrahim ve lâhik İbrahim	4843,15
Saray sancağı müskirât memurları 2 kişi 1280 mart-şubat (300 ve 180) 12 ay	5760
Saray Nâibi Yusuf Aga 1280 ağustos-şubat (1500) 7 ay	10500
Meclis-i Ticâret memurları 4 kişi 1280 temmuz 22- şubat	18225,25
Meclis-i Kebîr azâsından Mustafa Efendi'nin 1279 şubat 20.den 80 şubata (200) 12 ay 9 gün	2468,38
Bosna eyaleti orman memuru Artin Efendi ağustos-..şubat 6 ay 21 gün (300)	19935,5
Goçka hanedanından ve Hamdi Beylerin 2 eylül-şubat 5 ay 28 gün	14866,17
Saray kazalarının emâneten idâre olan aşarın taşir memurlarının maaş ve bargir ücreti	4669
Meclis kâtibi sâbık Hüsni Efendi'nin 1280 senesi...maaşı olarak hazîne kendisinden tahsil olmak üzere bervechi irâd masrafı irsâl olan	300
Toplam	203276
12.1 Müdüran ve kâtip maaşları	
Visoka ve Kladne kaza müdürü her ikisi 1500'şer kr.'dan 12 ay	36000
Foyniçe esbâk kaza müdürü Murat 1280 mart-haziran (1750) 4 ay	7000
Foyniçe sâbık kaza müdürü 1280 temmuz-kanunuevvel 20.günü (1750) 6 ay 20 gün	11770
Foyniçe lâhik kaza müdürü Mahmut 1280 kanunuevvel 21'den şubat sonuna (1750) 1 ay 10 gün	2330
Çelebipazar esbâk kaza müdürü Hacı Selim 80 mart-nisan (1750) 2 ay	3500
Çelebipazar kaza müdür vekili Mehmet ağa 80 temmuza kadar (1750)	2187,5
Çelebipazar lâhik kaza müdürü Şakir bey 80 temmuz-şubat (1750) 7,5 ay	13125
Vişegrad sâbık kaza müdürü Seyfullah bey 80 mart-20 haziran (1200) 3 ay 8 gün	3160
Vişegrad lâhik kaza müdürü 1280 nisan 20'den şubat sonuna (1750)	16508
Çayniçe sâbık kaza müdürü Hayrullah 1280 mart-ağustos (1000) 6 ay	6000
Çayniçe lâhik kaza müdürü İsmail Aga 80 eylül-şubat (1250)	7666,30
Vişegrad kaza kâtibi Hüseyin eski (150) ve zamlı (250) maaşı	2362,27
Foyniçe, Visoka, Çelebipazar, Çayniçe kâtipleri 1280 mart şubat (250) 12 aylık	11400
Kladne kaza kâtibi Hâfız Salih kadim (150) den 8 ay zamlı (200)den 4 ay	2000
Kazalar kontrat tahrirât memurları	1881,30
Çayniçe çiftlikat ile Ashâb-ı alâka kontrat tahrir kâtipleri Türkçe (150), Sırpça (150) 4 ay	1200
(Toplam 125010,79)	128090,4
1.2. Özel görevli memurlar	
Bosna ve Hersek teftiş memurları Cevdet Efendi ve mâiyeti 1280 mart-eylül 7 ay	224000
Teftiş tahrirât katipleri 1280 nisan-eylül 6 ay	21000
Teftiş tahrirât kâtibi sâbık Mehmet Celal ve Süleyman Mazhar 1280 mart maaşları bir ay	4500
Teftiş muhâsebe kâtipleri ve tercümânı 1280 mart-temmuz 5 ay	27250
Toplam	276750
Personel maaş toplamı	1362916
2) Kamu Diğer Masrafları	
2.1 Kira/Tamirat	
Çelebipazar (50), Vişegrad (40), Kladne (30), Çayniçe (60) konak ücreti 80x12	2160

Bilcümle aklâm odalarıyla Meclis-i tahkik ve ticaret ve merkez odaları 1280 mart-şubat kadar bir sene zarfında...masrafları	6731,14
Aklâm ve meclis odaları zaptiye haneleri için mefrûşât tamiriyesi masrafı	3948,11
Toplam	12839,25
2.2. Kırtasiye	
Saray, Foyniçe Visoka, Çelebipazar, Vişegrad, Kladne, Çayniçe (1337,5x12)	16025
Nefs-i Saray (499) ve kazalar (225) kuyudat masrafı	724
	16749
Kamu diğer Toplam	29588,25
Genel toplam	1392504

Güvenlik/Askeri Harcama Dökümleri

1.defter (BOA. ML.MSF.d 15733)

Güvenlik harcamaları dağılımı	Toplam
1.Personel Maaşları	
1.1. Zaptiye	
Nefs-i Sarây zaptiye çavuş ve süvâri/ piyâde (179 kişi)	360257,31
Foyniçe kazası zaptiye çavuş ve süvâri/piyâde (30 kişi)	47148
Visoka kazası zaptiye çavuş ve süvâri/piyâde (25 kişi)	33884,39
Trnovo kazası zaptiye çavuş ve süvâri/piyâde (10 kişi)	13490
Çelebipazarı kazası zaptiye çavuş ve süvâri/piyâde (18 kişi)	26280
Toplam	481059,7
1.2.Derbentçi	
Nefs-i Saray derbentçi/neferân (86 kişi)	42883,36
Foyniçe kazası derbentçi/neferân (18 kişi)	5600
Visoka kazası derbentçi (10 kişi)	3004,8
Çelebipazar derbentçi/neferân (16 kişi)	6952
Trnovo derbentçi/neferân (10 kişi) 5 ay 25 gün	4485,24
Toplam	62925,4
1.3.Özel görevlileri/ askerlerin (maaş-tayinat)	
Hudut memuru sâbık Abdî Paşa 1277 mart-nisan (3000)	25309,19
Hudut memuru Bedrî Bey (1276 teşrinisani 1277 kanunusani-şubat 15 ay 5320)	99938,5
Erkân-ı harbiye miralaylarından Sami Bey 5 ay (1500)	21513,11
Mühendis kaymakamlardan Tosun Bey, 1276 teşrinisani 1277 şubat, 15 ay (1200) 16 ay (1300)	63399,01
Erkan-ı harbiye binbaşılardan Refet 15 ay (1500)+menzil (500)	20351,35
Vişegrad muhafazasında Binbaşı Mehmet ve Ethem Beylerin refakatindeki Asâkir-i şahânenin beytutât ve tayinâtları	29121,12
Vişegrad köprüsü muhafazasında Binbaşı Zaim refâkatindeki askere verilen	222756,31
Vişegrad köprüsü yüzbaşı sâdık Asımın refâkatinde istihdâm olunan asâkirin maaş/tayinât (1277 Eylül 5. gününden kanunuevvel 1277)	41919,37
Vişegrad köprüsü muhafazasında Binbaşı Koca Süleyman Ağanın refâkatindeki asâkirin maaş/tayinât (1276 teşrinievvvel 13.den)	7677,35

Vişegrad köprüsü muhafazasında Binbaşı İsmail refâkatindeki asâkirin maaş/tayinat (1276 teşrinisani-1277 kânunosani) (6218 ödenmemiş, 349511,26 sı ödenmiş)	411611,26
Çelebipazarı Vidin harbiye hududunda geçici istihdâm olan asâkire muvazzaf (30 kişi)	26750
Toplam	970346,6
1.4. Emekli asker maaşları (12 aylık)	
Asâkir-i Şâhâne mütekaidleri maaşı (12 kişi)	17580
Toplam	17580
2. Hapishane masrafları	
Saray hapishanesi (1276 kanunuevvel-1277 şubat)	47417,30
Saray kışlasında Bihke meselesinden dolayı tutukluların masrafları (kanunuevvel/ sani)	4423,11
Çelebipazar kazası karakolhane kira ücreti 1277 mart-şubat 12 ay (10)	600
Çelebipazar hapishanesi	323
Mahbus hastalar için isticar olan bir bab hanenin 1276 kanunosani 1277 teşrinisani kirası (40) 11 ay	440
Mahbus hastalar için isticar olan bir bab hanenin 1276 kanunosani 1277 kanunuevvel kirası (90) 12 ay	1080
Mücrimin mahbuslar için isticar olan hapishane 1276 kanunosani 1277 şubat (300) 14 ay	4200
Vişegrad hapishanesi tamirat masrafı olarak ba irade havale ita olan	98520,16
Sarayda inşa olan hapishane masrafına mahsub memur Salih Ağaya ita olan	1000
Toplam	158003,6
3. Diğer harcamalar	
Bosna-Hersek kıtalarındaki askerın elbise, konak menzil harcırah ücretleri (12 parça)	170856,11
Hassa ordu-u hümayunu 3.taburu kolağası Mehmet Ağanın... maaşı 1277 mart-şubat (300) 12 maaşın 1200 ödenmemiş	3600
Bosna firkalarının umuru tahririnde görevli zahitin maaşı (1276 kanunosani-1277 şubat)	8400
Cünha vakalarına mebni cezalarını ikmal etmek üzere Saray'dan Vidin ve Dersaadet'e izam mahbusun nan-ı aziz revganı zeyt yol makar ve görevli memurların yevmiyesi	8700
Saray'daki Rumeli ordusunun 15 tabura mülhak süvari topçu tayınatı	185000
Hassa ordusu 13 taburun tayınatı	8362
Rumeli ordusu 4 tabur... Bölüğüne nakden verilen	2000
Der Saadet ordusu 3 tabur... 2, bölüğü tayinat	3257,5
Bihke sancağında vukubulan fevkalade masraf	103838,16
İhtiyatnefere irsal olan eşyanın ücreti nakliyesi	26312,05
Saray kalesindeki silahların masrafı	5538
Teşkil olacak zaptiye alayları için ...elbise..... imali Der Saadet'e gönderilen elbise bahası	800
Sarayda müstahdem asakiri zabtiye için isticar olan hanelerin 1276 kânunosani 1277 kânunuevvel kirası (110) 12 ay	1320
Hersek kuvve-i askeriyesi için bilmübayaa hayvanat.... masrafı	118236,18
Hersek kuvve-i askeriyesi için Saray'dan bilmübayaa irsal olan zahire bahası olarak idare memuru zimmetine ita olan	11039,03
Hersek firkai askeriyesi için Saray'dan bilmübayaa irsal olan erzak revganı sade....eşya saire bahası	1029450,7
Bazı mahallere gönderilen cephe eşya vs. ücreti nakliyesi	2840,25

Karadağlı olup Sarayda ikamet edenorduyu hümayun müşiri sabık İsmail Paşa tarafında gönderilen....	4078,20
Saray'da bulunan Asâkîr-i nizâmîyenin hassa şahane lazimesi için Saray'dan bilmübayaa gönderilenbahası ücreti nakliyesi	8014,32
Toplam	1701643
Genel toplam	3391559

2.defter (BOA. ML.MSF.d 16845)

Güvenlik harcama dağılımı	Miktar Kuruş
1.Personel Maaşları	
1.1 Zaptiye	
Saray kazasında müstahdem zaptiye (179 kişi)	296082,03
Foyniçe kazasında müstahdem zaptiye (30 kişi)	45991,14
Visoka kazasında müstahdem zaptiye (25 kişi)	33864,37
Çelebipazar kazasında müstahdem zaptiye (18 kişi)	26280
Trnovo kazasında müstahdem zaptiye (10 kişi)	13680
Toplam	415897,5
1.2. Derbentçi	
Saray derununda 5 ay 25 gün (86 kişi)	39181,6
Foyniçe 5 ay 25 gün (18 kişi)	5600
Visoka 5 ay 25 gün (10 kişi)	2912,5
Çelebipazar (6 ay 4 gün)	6723,16
Trnovo 5 ay 25 gün (10 kişi)	4579,10
Toplam	58996,36
1.3. Özel görevlileri/ askerlerin (maaş-tayinat-ek harcamalar)	
Hudut memuru Bedri Bey'in (1278 mart-şubat 12 ay)	74973
Mühendis kaymakamı Tosun Bey (1278 mart-şubat)	48085,7
Erkân-ı harbiye binbaşılardan Refet Efendi (12 ay)	13987,7
Bihke meselesinden dolayı valinin fevkalade masrafı	96466,20
Valininazimetinde masrafı (1 ay)	90304
Valinin ikamesi için çadır masrafı	840
Harbiye meselesinden dolayı valinin maiyeti için istihdam olunan askerinin maaş ve tayinatı (13 parça)	2281210,6
27 rebiellevvel 1279 tarihli irade uyarınca bazı mahallere verilmek için valiye verilen	7601,1
Harbiye meselesinden dolayı muvakkat tertip olunan asâkîrin menzil harcırâh vb.	115168
Hersek fırka-i askeriye refakatiyle istihdam olmak üzere Saray da Sergerde Ali refakatiyle tertip olan askerlere	4800
Çelebipazarı vakâ-i harbiye hududundanehiri yolunda asâkîri muvazaf (7 ay 30 kişi)	25200
Vişegrad meselesi için sâbık İsmail Bey ile lâhık Hasan Bey refakatiyle istihdam olan askerinin 1277 şubat-1278 şubat maaş ve tayinat	695555,24
Toplam	3454192
1.4. Emekli asker maaşları (12 aylık)	
Asâkîr-i Şâhâne mütেকaidi maaşları (12 kişi)	15960

Rumeli ordusu 2 alay 2 tabur mütekaidi Yüzbaşı Hüseyin ağanın (11 ay 28 gün)	1502,19
Hassa ordusu 1 alay 2 taburu mütekaidi Ahmet ağanın (5 ay)	1350
Toplam	18812,19
2. Hapishane masrafları	
Eyalet hapishane masrafı (1278 mart-şubat)	36174,33
Foyniçe hapishane masrafı (12 ay)	195
Foyniçekazasında mahbus için isticar olan bir bab hanenin iki senelik ücreti	80
Visoka (2 parça)	80,5
Trnovo (5 parça)	172
Mahbus ve hastalar için Hapishane için üç bab hane kirası (440) 12 ay	5280
Saray camii koruması için istihdam edilen zaptiye için bir hane ve evrak bahası (kanunuevvel-şubat) 3 ay (25)	75
Toplam	42056,83
3. Diğer	
Hersek Bosna eyaletlerinde teşkil olunan Zaptiye istihdamı için satın alınan elbisenin 1. ve 2. taksiti	960799,7
Bosna Hersek kıtasında bulunan askerlerin elbise, menzil vb. masrafları	162464,22
Sarayda kâin mecdiye kışlasının tamir masrafı	6722,02
Hersek fırkası için Zahire, mekkâre ücreti için İbrahim efendiye senet karşılığı verilen (8 parça)	468117
Vişegrad sancağı istihkamları için imal ettirilen kazma kürek vs	7722
Bihke meselesinden dolayı Saray kışlasında tevkif olanların masrafı (2 aylık)	6610,34
67-68 aşar hasılatından ordu ambarına naklolun zahire bahasının 1278 senesi ağustos müfredat defteri mucibince	38519,35
Bosna kıtasındaki asakire ramazan harçlığı (6 parça)	192360
Saray kalesindeki kule ve top ..masrafı (2 parça)	3152,11
Bazı mahallere gönderilen cephane ve mühimmât masrafı	509
Visoka cephane	80
Bazı mevkilerde bulunan Asâkîr-i nizâmîye için akçe nakil ücreti (3 parça)	515
Cünha vakasına mebni cezalarını ikmal için Vidinden Der Saadet'e izam edilenlerin Saray'da konak bahası (6 parça)	11561
Toplam	1859132
Genel toplam	5849087

3.defter (BOA. ML.MSF.d 16883)

Güvenlik harcamaları dağılımı	Toplam
1.Personel Maaşları	
1.1. Zaptiye	
Saray zaptiye	427795,20
Foyniçe	81001,18
Visoka	55662,32
Trnovo	47734,15
Çelebipazar	56222,31
Foyniçe ve Visoka kazaları zabitan 1279 mart-kanunuevvel 10 ay	7000

Ba irade-i seniye teşkil olan zaptiye alaylarının elbise vb. masrafları	10218,5
Hersek Bosna eyaletinde teşkili muktezi irade uyarınca zaptiye alayları masrafı için bezirgana ödenen (2 aylık)	296238,32
Trnovo'den naklolan zaptiyenin nakil ücreti	18
Toplam	981890
1.2.Derbentçi	
Nefs-i Saray derbentçi/bir binbaşı ve neferan (45 kişi) 1279 mayıs-20 teşrinievvel	27395,26
Foyniçe kazası derbentçi/ bir binbaşı neferan (18 kişi) 1279 mayıs-10 teşrinievvel	5276,17
Visoka kazası derbentçi bir binbaşı neferan (10 kişi) 22 mayıs-11 teşrinievvel	1360,31
Trnovo kazası derbentçi bir binbaşı neferan (7 kişi) 21 nisan 13 teşrinievvel	4473,07
Çelebipazar derbentçi/neferan (16 kişi) 2 nisan-26 teşrinievvel	6668,16
Toplam	41174,22
1.3.Özel görevlileri/ askerlerin (maaş-tayinat)	
Hudut memuru Bedri Bey (5320) 12 ay: 63840 ve harcırah (4830)	68670
Mühendis kaymakamlardan Tosun Bey 1279 mart-şubat, 12 ay	42742,5
Vişegrad cisrinin muhafazasında Binbaşı Hüseyin Bey refâkatinde istihdam olunan muvazzafların 1279 mart-mayıs	125575,19
Toplam	236987,7
1.4. Emekli asker maaşları (12 aylık)	
Asâkir-i Şâhâne mütekaidlerinin maaşı 1279 mart-şubat (11 kişi)	18120
Rumeli ordusu 2.alay 2.tabur 2. bölüğü Salih'in oğluna 90 kr.'dan 9 aylık	810
3.ordu 5. bölük müteveffa yüzbaşının oğluna 21 mart 1279-şubata 11 ay 9 gün (1500)	1703,3
Belgrad'dan Saray'a göç eden emekli iki askere ödenen	1390
Toplam	22023,3
2. Hapishane masrafları (nan-ı aziz, revganı zeyt -12 ay)	
Saray hapishanesi 12 ay	30757,24
Foyniçe 12 ay	240
Çelebipazar hapishanesi 12 ay	115,5
Foyniçe kazası nahiyesinin hapishane masrafı	70
Hapishane için Saray'da bir bab hane icarı için Ahmet efendiye verilen 1278 şubat-1279 ağustos 7 ay (66)	630
Saray karakolhane icarı için Hadım Ali Paşa Mahallesinde bir bab hane (25) 12 ay	300
Toplam	32112,74
3. Diğer harcamalar	
Bosna-Hersek kıtalarındaki askerlerin elbise, konak, cephane menzil harcırah ücretleri (12)	74986
Hersek fırka-i askeriyesinden maaş ve masrafları idare eden Tevfik efendinin zimmetine verilen	696448,24
Saray sancağı kazalarında istihdam edilen nizamiye askerleri maaş ve tayinatları	669416,36
Erkân-ı harbiye kolağası Hüsnü ve Yüzbaşı Hayri'nin maaş ve tayinatı 1279 ağustos 22.gününden eylüle	1249,05
Saray mecidiye kışla masrafı	7575,23
Bosna'ya mahsus elbise, silahlar ve sevkinde görevli kişiye harcırah	14246,5
Mecidiye kışlasındaki malzemenin masraf ve tamiri	55,5

Bosna'daki askere basenet verilen (6 ay)	612679,2
Taşlıca da asayiş vakaları nedeniyle tutuklananların Saray kışlasındaki tutuklu oldukları sürede yemek, konak vb. masrafları	1622,29
Saray kalesi içinde kale duvar, anbar vb. masraf	98517
Asker-i zaptiye nizamiye için yiyecek vb. masraf	952,27
Teftiş esnasında bazı memurlara verilmek üzere valiye verilen	1841
Bihke meselesi nedeniyle valiye fevkalade masraf olarak verilen	56804,26
4.ordu için elbise imal ettirmek üzere Der Saadet'e gönderilen 4 ustanın maaş harcırâh ve sevklerinde görevli zaptiyenin ücreti	8617,5
Cünha vakalarına mebni müddeti cezalarını ikmal etmek üzere Vidin'den Der Saadet'e gönderilen suçluların konak bahası görevli memurun yevmiyesi 5 aylık	5279
Saray, Trnovo de bulunan taburda istihdam olan Taşlıca.....bahası olarak ita olan	3013,30
Toplam	2253303
Genel toplam	3567491

4.defter (BOA. ML.MSF.d 117258)

Güvenlik harcamaları dağılımı	Toplam
1.Personel Maaşları	
1.1. Zaptiye	
Nefs-i Saray	560142,19
Foyniçe	96077,07
Visoka	66527,21
Çelebipazarı	87505,29
Vişegrad	96633
Kladne	41525,13
Çayniçe	56516,29
Toplam (kendi toplam)	1004928,36
1.2.Özel görevlileri/ askerlerin (maaş-tayinat)	
Mühendis kaymakamlardan Tosun 1280 mart şubat	40435,37
Hudut memuru..... 1-15 Mart 1280 (15 gün)	2572
3.ordunun 5.alay 1.tabur.4.bölük yüzbaşısı müteveffa Ali ağanın oğluna 1279 haziran 1280 şubat 21 ay (40 kr.'dan)	1680
Karadağ hattında görev yapan komisyon azaları ile sairinin masrafı için ba irade kaymakam Hafız Bey'e verilen	50000
Bosna kıtası Asâkir-i Şâhâne olan neferin güzeste maaşlarına basenedat verilen	552222
Hersek tercümanı Damat Efendiye Asâkir-i Şâhâne kıtasından mahreç Mehmet Efendiye ödenen maaş vs. Hersek firka-i askeriyesi memuruna zimmet basened ita	14480
Vişegrad köprüsü muhafazasında Hasan, İsmail ve Asım binbaşılarnın maiyetinde istihdam neferatın maaş tayinatları	383337
Toplam	1044727
1.4. Emekli asker maaşları (12 aylık)	
Asâkir-i Şâhâne mütekaitleleri maaşı (12 kişi)	19920
Belgrat'dan Bosna'ya göçen mustahfız topçu tekaütleri	660
Toplam	20580

2. Hapishane/karakol masrafları	
Saray hapishanesi (1280 mart- şubat)	36875,25
Foyniçe, Vişegrad, Çelebipazar	606
Visoka (3 parça)	45
Kladne (3 parça)	105
Saray Mecidiye kışlası bazı karakolhane tamir masrafı (4 parça)	15727,35
Saray da Zaptiye karakol kirası	510
Saray kazasında yeniden inşa olunacak cephanenin muhafazası için istihkâmlar ve bir bab karakolhane masrafı	26027,29
Vişegrad derununda karakol, tabya inşa ve döşeme masrafı (2 parça)	15612,10
Saray dâhilinde karakolhanelerin (Saray:11500, Vişegrad: 2600: toplam 14100x12) sen-i merkûme itâ olan iâne-i maktû'a bedeli	169200
Toplam	264708
3. Diğer harcamalar	
Asâkîr-i zaptiye 1.alay 7 tabur maktu kırtasiye bedeli	260
Saray'da asker-i zaptiye için inşa edilen şübenin masrafı	3851
İstanbul'a giden zaptiyenin yemek, konak harcırâh masrafı (8 parça)	5127,30
Asâkîr-i zaptiye ...kazalara ve diğer mahallere gönderilen elbiselerle Der Aliye'den gelenlerin nakliye ücreti (9 parça)	5673
Saray Mecidiye Kışla-yı Hümayunun da bir bab tabyanın tamir masrafı	398
Saray'da müşir, hükümet mahkeme zaptiye konağı ve kazalarda müdür konak masrafı (9 parça)	13208,06
Bosna Hersek Zaptiye Alayları için Der Saadet'ten gönderilen silah ve elbise muhafazası için 6 mağazanın kirası	1553
Çelebipazarı Asâkîr-i zaptiye konak kirası 1280 ağustos-şubat 7 ay (25)	175
Çayniçe ve ..nahiyesinde zaptiye konak kirası 2 ay(25+15)	80
Bosna Hersek kıtalarındaki askerin elbise, cepthane, yemek, harcırâh, menzil	219722,22
Foyniçe kazası ..nahiyesinin 1280 senesine mahsuben cepthane icariyesi	70
Bosna kalesinin tamir ve tesviyesi için demirci ve marangoza ödenen	293,06
Saray kalesi cephanelik masrafı	995,5
Bosna'da Asâkîr-i nizâmiye tertibi meselesini müzakere etmek üzere celb olunan kişilerin ağırılanma azimet avdet masrafları (2 parça)	34597,5
Bosna Asâkîr-i zaptiye için imal olan elbiseler için terziye verilen	8400
Asker-i zâbitân neferleri Süleyman ve Mustafa ile ahaliden ... verilen	550
Saray'da emirname mucibince bir bab anbar inşa masrafı	24226
Bosna Asâkîr-i zaptiye 1. ve 2. alayları 2. ve 3. taburları için Emirname uyarınca elbise eşya vs bahası	261681,5
Asâkîr-i Zaptiyeden, Asâkîr-i Şâhâne hastanesinde muayene masrafı (7 parça)	1902,7
Toplam	582763,8
Genel toplam	2917707

Ulaşım/ İletişim Harcama Dökümleri

1.defter (BOA. ML.MSF.d 15733)

1. Kirahane 1278 mart-şubat	
Saray ve tevabi kirahanelerin ianesi için verilen 1277 mart-şubat (10000x12)	120000
Toplam	120000
2. Telgraf	
2.1 telgraf memurları maaşları	
Türkçe muhabere memuru Bekir 14 ay (1000)	14000
Telgraf hattı ve muvasala tahrîrât memurlarının 1276 şubat-1277 şubat 13 ay (600)	7800
Toplam:	21800
2.2. Saray telgrafhanesinin masrafları 1276 kanunusani-1277 şubat 15 ay (1350)	20250
Telgraf hattı mühendislerinden...12 ay (1000) 11 bin ödenmiş bin ödenmemiş	12000
Muvâsala muharerât çavuşu Osman ağanın, 8 ay (200)	2400
Toplam	34650
Toplam telgraf	56450
3. Akçe ve evrâk-ı sahîha nakil ücreti	
3.1 Akçe nakli	
Foyniçeden eyalete gönderilen akçe nakliyesi (3 parça)	59,8
Visoka'dan (2 parça)	89,5
Toplam	149,3
4.Tamirat (yol-köprü)	
Nefs-i Saray ve mülhakatta tesviye olan yol masrafı	20372,28
Saray sancağı ve Bosna caddelerindeki köprü masrafı (13parça)	26228,16
Toplam	46600,44
5.Posta ücreti	
Saray'dan Der Saadet'e gönderilen posta Londra sıratibine vazolunmak üzere	568
Sancaklara gönderilen muharerat masrafı (2 parça)	165
Umuru mühimme ve sancaklara gönderilen posta	14423
Toplam	15156
6.Diğer	
Bazı mahallere gönderilen memurların ücreti menzil ve harcırahları (36 parça)	33502,5
Londra sergisine vaz olmak üzere Saray sancağındanDer Saadet'e gönderilen elbise bahası	2048
Toplam	35550,5
Genel toplam	273906,2

2.defter (BOA. ML.MSF.d 16845)

1. Kirahane 1278 mart-şubat	
Kirahane mahiye ianesi için menzilci Salih Ağaya verilen(11500x112)	138000
2. Telgraf	
2.1 Saray telgraf memurları maaşları 12 aylık ve daha kısa süre	
Türkçe muhabere memuru (1000)	

Fransızca muhabere memuru (1000)	
Piyade çavuş Ömer (200)	
Toplam: 1200x12	26400
Fransızca muhâbere refiki sâbık. 1278 temmuz-eylül 3 ay (750)	3250
Fransızca muhâbere refiki lâhik.. 1278 teşrinievvel-şubat 5 ay (750)	3750
Muvâsala muhâberâtı sâbık Emin Ağa 1278 mart- ağustos 6 ay (200)	1200
Muvâsala muharrerâtı lâhik M. Ağa 1278 eylül-ağustos 6 ay (200)	1200
Diğer muvâsala muharrerât memuru Ömer Ağa 78 mart-ağustos 6 ay (200)	1200
Muvâsala muharrerâtı hakkı İbrahim 1278 eylül-şubat 6 ay (200)	1200
Süvâri çavuş (350) piyâde çavuş (200) 1278 mart-agustos 6 aylık (550)	3300
Süvâri çavuş (350) piyâde çavuş (200) 1278 eylül-şubat 4 ay (700)	4200
Toplam	45700
2.2 Vişegrad, Priştina, Mostar telgraf memurlarının 1278 eylül-şubat maaşları (8 memur) 6 ay (3450)	20700
Vişegrad telgrafhane muvâsala muharrerât çavuşu Abdullah aga 1278 kanunusani-şubat 2 ay (200)	400
Vişegrad telgraf memuru tarafından mübâyaa olunan eşya vs. verilen (3 parça)	3875
Saray'dan Priştina'ya uzatılan hattın memuru Ömer Efendi'nin maaşı 1278 mayıs kanunusani 9 ay (2000)	18000
Hatt-1 mezkûrda istihdam olan mühendisin 1278 haziran-teşrinievvel 5 ay (1500)	7500
Hatt-1 mezkûrda istihdam olan diğer mühendisin 1278 temmuz-teşrinievvel 4 ay (1300)	5200
Hatt-1 mezbûrda istihdam olanların amele yevmiyeleri vs.	96331,5
Umûru tahririye için Viyana'dan bil mubayaa celb olan eşya bahası ve nakil ücreti	1856,17
Toplam	153862,7
Telgraf tüm toplam	199562,7
3. Akçe ve evrâk-ı sahîha nakil ücreti	
3.1 akçe nakli	
Foyniçe'den eyalete gönderilen akçe nakliyesi (5 parça)	148
Visoka'dan (6 parça)	144
Trnovo'dan (7)	320
Toplam	612
4. Tamirat (yol-köprü)	
Bosna caddesinde tamir ve yeniden inşa olan köprü masrafı (6 parça)	10444,17
Bazı kaldırım ve yolların tamir masrafı (3 parça)	2978,6
Toplam	13422,77
5. Posta ücreti	
Umûru mühimmenin posta ücreti eyalet ve mülhak kazaların (10 parça)	16438,15
Toplam	16438,15
6. Diğer	
Bilicab bazı mahallere gönderilen memurların azimet avdet menzil ücreti harcırâh 1278 mart-şubat	20838,5
Genel toplam	388874,1

3.defter (BOA. ML.MSF.d 16883)

1. Kirahane 1279 mart-şubat	
Saray sancağı (Saray, Bihke, Kladne,.....,kazaları) kirahane masrafları Toplam 11500 x12 aylık	138000
Toplam	138000
2. Telgraf 1279 mart-şubat	
2.1. Saray telgraf memurları maaşları	
Türkçe muhabere memuru Bekir (aylık 1000)	
Fransızca muhabere memuru (1000)	
Piyade çavuş Ali (200)	
Baş çavuş Raşit (500)	
.....çavuş (350)	
Vişegrad memuru (1000)	
Bayram çavuş (350)	
İbrahim çavuş (350)	
Ömer çavuş(350)	
Sadullah çavuş (350)	
Toplam: 5450x12	65400
Türkçe muhabere memuru refiki Halil 1279 haziran-şubat 9 ay (500)	4500
Fransızca muhabere memuru refiki (750 kr.'dan 2 ay)	1500
Muvâsala muharriri İbrahim (350) ve süvari çavuşu (200) 7 ay	3850
Muvâsala muharriri Hüseyin (350) ve süvari çavuşu (200) 4 ay	2200
Muvâsala muharriri Salim ve çavuş (8 ay)	4400
Muvâsala muharriri Ahmet ve süvari çavuş (5 ay)	2750
Piyade çavuş Ömer mart-kânunuevvel 10 ay (200)	2000
Vişegrad süvari çavuş Abdullah 1279 eylül şubat (200) 6 ay	1200
Vişegrad piyade çavuş 2 ay	400
Diğer piyade çavuş İbrahim 2 ay (200)	400
..... Muvâsala muharriri Abdullah 4 ay (200)	800
Toplam	24000
2.2 Telgrafhane Masrafı	
Saray telgrafhane masrafı (2 parça)	14067,5
Vişegrad telgrafhane masrafı (6 parça)	1684,10
Toplam	15751,6
Toplam tümü	105151,30
3. Akçe ve evrâk-ı sahiha nakil ücreti (kürsiyi eyaleti hükümete irsal olan)	
3. 1.akçe nakli (kazalardan eyalete irsal olan akçenin ücreti nakliyesi)	
Foyniçe (9 parça)	316
Visoka (12 parça)	243
Trnovo (12 parça)	356
Çelebipazarı (1)	27
Toplam	942

3.2. Evrâk-ı sahiha nakil ücreti ve gönderilen paralar	
Der Aliye'den elviyelere irsal olan evrâk-ı sahiha makarr ücreti	762,5
Toplam	762,5
Genel toplam	1704,5
4. Tamirat (yol-köprü)	
Foyniçe kazasındanehri üzerindeki köprü masrafı	8058
Visoka köprü tamir masrafı	270
Saray-Trnovo arasında inşa olan 8 köprü masrafı	4982
Saray-Trnovo tarik tesviyesinde istihdam olan taşçı yevmiyeleri	3012
Saray ...nehri köprü tamir masrafları	12599,5
Toplam	28921,5
5. Posta ücreti	
Posta ücreti olarak eyalet ve elevelyeler arasında posta müdürü Ahmet bey'e ba senedat verilen (7 parça)	11229
Toplam	11229
6. Diğer	
Saray kazası 1279 aşar ihalesi için görevlendirilen memurların makar ücreti (2 kişi)	2765
Bihkemuhasabesi ile memur ile paşa arasında telgraf ücreti olarak mümâileyhe verilen	415
Vezaifle bazı mahallere gönderilen memurların menzil-makarr ücreti ve harcırah (21 parça)	62086,30
Der-i Âliye görevli gidenlerin masrafı (4 parça)	433,1
Vidin'e gönderilen mahbus hastalar için makar ücreti	9,5
Toplam	65708,9
Genel toplam	350715,2

4 defter (BOA. ML.MSF.d 117258)

1. Kirahane (12 aylık)	
Saray ve tevabi ve Vişegrad 1280 mart-şubat ianeyi maktu	169200
Toplam	169200
2. Postahane	
Saray postahanesi mektup ücreti (6 parça)	11041
Toplam	11041
3. Telgraf	
3.1 Nefs-i Sarayda telgraf memurları maaşı	
Telgraf memuru Bekirin kadim ve zamli maaşı (8 ay)	13200
Sâbık Fransızca muhaberat memuru 1280 mart-ağustos (6 ay)	6000
Türkçe muhaberat memuru Halilin eski ve indirimli 1280 mart-şubat	5920
Telgraf çavuşu (500) ve muvasala muharriri (200) 1280 mart-şubat	8400
Diğer muvâsala muharriri Ahmet 1280 mart-kanunusani 11 ay (200)	2200
Had çavuşları İbrahim (350) ve Hamid Şerifin (200) mart maaşları	550
Had çavuşu 1280 mart-teşrinisani (9 ay)	1800
Had çavuşu Mehmet Şerif 1280 haziran-şubat eski (350) ve indirimli (300)	2850
Had çavuşu... 1280 mart-ağustos (350) 6 ay	2100

Had çavuşu İbrahim 1280 mart-şubat eski (350) ve indirimli (300)	3900
Had çavuşları	3600
Had çavuşu Abdî'nin 1280 haziran-şubat 9 ay (200)	1800
Had çavuşu Abdî (300) ve muvâsala muharririnin (200) bir ay	500
Had çavuşları Mehmet Şerif (350) ve İbrahim Fehmi (200) nisan-mayıs	1100
Had çavuşları Ömer (350) ve Sadullah (350) mart-ağustos 6 ay	4200
Lâhik Fransızca muhabere memuru 1280 eylül-şubat 6 ay (660)	5760
Had çavuşu Salihin (200) 3 ay	600
Toplam	64480
3.2 Saray ve Vişegrad Telgrafhaneleri Masrafı Müteferrika (mart-şubat)	
Saray (7960,35) Vişegrad (7118)	15078,35
Saray (121510) Vişegrad (6575) miri telgraf ve mektup ücreti	128085
Toplam	143163,4
3.3 Diğer	
Esbâk Vişegrad telgraf memuru (mart-temmuz) 5 ay (1000)	5000
Sâbık Vişegrad telgraf memuru Raşit (ağustos-21 teşrinievvel) 2 ay 11 gün	2664
Lâhik müdür 22 teşrinievvel-şubat 4 ay 10 gün	4096
Had çavuşu (350) ve muvâsala muharriri (200) 4 ay	2200
Had çavuşu Ramazanın eski (350) ve indirimli (300) 12 ay	3900
Had çavuşu eski (350) ve indirimli (300) 12 ay	3900
Had çavuşu eski (350) ve indirimli (300) 12 ay	3900
Had çavuşu Süleymanın eski (350) ve indirimli (300) 12 ay	3900
Had çavuşu Abdullahın 2 ay eski 6 ay yeni indirimli maaşı	2500
Muvâsala muharerat memuru temmuz-ağustos 2 ay (200)	400
Diğer muvâsala muharerât memuru teşrinievvel maaşı bir ay	200
Diğer muvâsala muharerât memuru teşrinisani-şubat (4 ay)	800
Priştina hat çavuşları Ömer, Hüseyin, Mehmetin 6 aylık (300)	5400
Toplam	38860
Telgraf genel toplam (246503,35)	246503,4
4. Akçe ve evrâk-ı sahiha nakil ücreti (eyaletten bazı mahallere kazalardan eyalete gönderilen)	
4.1 Akçe Nakli	
Saray (2 parça)	932
Foyniçe (7 parça)	258
Vişegrad (2 parça)	9,5
Visoka (10)	327
Çelebipazar ()	72,5
Kladne (7)	378
Çayniçe (6)	192
Kendi Toplamı 2169	2169
4.2 Evrâk-ı sahiha nakil masrafı	
Saray-kazalar arasında irsal olan evrâk-ı sahiha vs. makarr ücreti (7)	912

Yolların tesviyesi için irsal olan evrak makarr ücreti (3)	5361,5
Toplam	6273,5
Genel toplam	8442,5
5. Tamirat (yol köprü vb)	
Saray sancağı dahilinde tamir masrafı (5 parça)	14639
Vişegrad köprü tamiri	68924,5
Saray miri hükümet, mahkeme zaptiye ve kazaların masrafı tamiri için itâ	13258,07
Toplam	96821,57
6, Diğer (özel görevli memurların geliş-gidiş nakliye masrafı)	
Mühendisin bazı mahallere azimet ve avdetinde ücreti menzil (8 Nisan-şubat)	19439
Umûru mühimme için mahallere azimet eden memurun menzil ve harcırah (18 kişi)	35267,30
Bazı vezailerle ba-senet-i aliye 4 kişiye verilen	433,10
Toplam	55139,4
Genel toplam	587147,9

Sosyoekonomik Yardım Harcama Dökümleri

1.defter (BOA. ML.MSF.d 15733)

1. Fukaraya yardım	
Fukarâ maaşları 1277 mart şubat (17 kişi)	15590
2. Cami ve vakıf yardımı	
Mevlidi ...hafız ve şeyhe verilen	1749,31
Saraybosna İskender Paşa vakfı kura aşarının senelik güzeşte bedelinin mahsuben vakfın Saray'daki köprü tamiri için mütevellisi Bekir Ağa'ya ba-sent verilen	21000
Kasım Baba Dergâhı taamiye bedeli (50) 76 kanunusaniden 1277 şubat sonuna 14 ay	700
Saray Müftü Süleyman Efendi Camii şerifi vazifesi olarak	30
Saray Sultan Mahmut Han Camii şerif 1277 senesi masrafı (kandil v, revganı zeyt)	2352
Toplam	28831,31
3. Vefat edenlere yardım	
Cenaze masrafı	1645
4. Top masrafı	
Ramazan ve bayramlarda atılan top bahası	446
5. Göçmen ve ağırlama masrafı	
Karadağlıların Saray'da ikamet ücretleri	4078,20
6. Kredi yardımı	
Ashâb-ı ticaret ve ziraata güzeşte bedeline mahsuben verilen	347764,15
Genel toplam	398634,7

2.defter (BOA. ML.MSF.d 16845)

1. Fukarâ ve muhtaçlara yardım 1278 mart-şubat	
Fukarâ maaşları 1277 şubat-1278 şubat (4 kişi) 280x12	3640
Fukarâ maaşları ve tekkelerin taamiye bedeli 1278 mart-şubat (17 kişi) 1557x12	18690
Toplam	22330

2. Vakıf/cami	
Mevaliden dergâh...	200
Sultan Mahmut Han Camii şerifi...memur vazifesi olarak	2300
Toplam	2500
3. Vefat edenlere yardım	
Fukarâdan vefat edenlere yardım (11 kişi)	1055
4. Top masrafı	
Ramazan ve bayramlarda atılan top bahası	781,5
5. Göçmenlere yardım	
Saraya göç eden Ujıçe muhacirlerinin nakil ve iskân masrafı	36255,5
6. Kredi yardımı	
Ashâb-ı ticaret ve ziraata güzeşte bedeline mahsuben verilen (10 parça)	147844
7. Tereke	
Belgradlı Ömer'in terekesinin varisine verilmek üzere vekiline itâ olan	1163,23
Saray Divan Kâtip Mahallesi sakini hacı Abdülkadir'in terekesinin	5131,9
.....Saray'da vefat eden İbrahim Ömer'in terekesinin varisine	170,2
	6465,33
Toplam	217231,3

3.defter (BOA. ML.MSF.d 16883)

1.Fukarâ ve muhtaçlara yardım 1279 mart-şubat	
Fukarâya ve tekkelere taamiye yardım bedeli (20) 1727,5(aylık)x12	20730
2. Tekke/cami/vakıflara yardım	
Sultan Mehmet Han Vakfi, camisi için mubayaa olan revgani zeyt vs. bahası olarak molla Mehmet ve Nazır Hüseyin Ağaya ödenen	2400
3. Vefat edenlere yardım	
Fukarâdan vefat edenlere yardım (10 parça)	855
4. Top masrafı	
Ramazan ve bayramlarda atılan top bahası	1105
5. Göçmenlere yardım	
Ujıçe muhacirlerinin nakil ve iskânlarında Foyniçe kaza müdürünün yemek yardımı	720
Ujıçe muhacirlerinin nakil ve iskânlarında Çelebipazar kazasından ita olan	1548,5
Belgrat muhacirlerinin Saray'da ikamet edenlere ödenen	22451
Belgrat muhacirlerine Saray'da iskânlarında havale olan	2430
Belgrat ahalisinden Saraybosna'ya hicret eden Mustafa'ya	1750
Belgrat muhacirlerinin iskânları için (hane masrafı) Saray sancağı malından memur Bedri beye ita olan	40192,20
Toplam	69091,7
6. Kredi yardımı	
Ashâb-ı ticaret ve ziraata 77 senesi nihayetine kadar güzeşte bedeline mahsuben verilen	257101,23
Toplam	257101,23
Genel toplam	351282,9

4. defter (BOA. ML.MSF.d 117258)

1. Fukarâ ve muhtaçlara yardım	
Fukarâ ve muhtaçlara yardım 1280 mart-şubat (15 kişi)	11700
Kadirî şeyhi Mustafa efendiye 1280 mart-Temmuz 5 ay (150)	750
Toplam	12450
2. Tekkelere taamiye bedeli 1280 mart-şubat	
Foyniçe şeyh... Efendi tekkesi (500) 12 ay	7260
Saray...Sami baba tekkesi (30) 12 ay	
Saray...baba tekkesi (50) 12 ay	
Sarayda Kadirî tekkesi (50) 6 ay	
Sarayda kain Sultan Mehmet Han...şerif hz. camii şerifi eyyamı mübarek ve masrafı şerife itikat olan...taamiyesi revgan-ı zeyt mum bahası vs. masrafı	2016
Toplam	9276
3. Vefat edenlere yardım	
Fukarâdan vefat edenlere (10 kişi)	1770
4. Top masrafı	
Ramazan ve bayramlarda atılan top masrafı (5 parça)	1290
5. Göçmenlere yardım	
Ujiçe ve Belgrat göçmenlere mahalli iskânlarında makarr ücreti	204
6. Kredi yardımı	
Eshab-ı ticaret ve ziraate 1278 senesi nihayetine kadar güzeşte basenet bedeline mahsuben 1280 senesinde itâ olan (12 parça)	227010,16
7. Tereke	
Müteveffa Saraylı Mustafa Paşa'nın terekisinin varislerine itâ olan	45000
Saray Debbağ Hacı Hasan Mahallesi sakini Salih'in varisine	120,11
Toplam	45120,11
Genel toplam	297120,3

Eğitim Harcamaları Dökümleri

1.defter (BOA. ML.MSF.d 15733)

1. Rüştiye mektebi	
Rüştiye Mektebi hocası sâbık Mehmet Necatî Efendi'nin 1277 mart-nisan 2 aylık maaşı (750)	1500
Rüştiye Mektebi hocası Mehmet Tevfik Efendi 1277 mayıs 5. gününden şubat sonuna 9 ay 26 gün (750)	4851,31
Rüşdiye Mektebinin 1277 senesi masrafı müteferrikası	2000
Rüştiye Mektebi Efendi (400) ve bevvabı (100) 12 ay maaşları	6000
2. Sibyan/Baş Mektebi	
Saray'da kain Mahmut Paşa mektebi muallimi sibyan....vazifesi olarak Hacı Mehmet Efendi'ye 1277 senesine mahsuben	103,10
Toplam	14454,41

2.defter (BOA. ML.MSF.d 16845)

1. Rüştiye Mektebi	
Saray Rüştiye Mektebi hocası sâbık 1278 mart-teşrinisani 9 ay (750)	6750
Rüştiye Mektebi hocası lahık Mehmet 1278 kanunuevvel-şubat 3 ay (750)	2250
Mektebi mezburun 1278 senesine mahsup kömür, odun masrafı	2000
Rüştiye Mektebi muavini	400
Rüştiye Mektebi bevvabı	100
2. Sıbyan/Baş Mektebi	
Saray baş mektebi muallimi Hasan cihetine...mutasarıf efendiye ödenen	103
Toplam	11603

3.defter (BOA. ML.MSF.d 16883)

1. Rüştiye Mektebi	
Rüştiye Mektebi muallimi Mehmet Efendi	750
Rüştiye Mektebi muavini... Efendi	400
Mekteb bevvabı	100
Rüştiye Mektebi odun bahası	3283
Toplam	4533

4.defter (BOA. ML.MSF.d 117258)

1. Rüşdiye Mektebi	
Rüştiye Mektebi Hoca-yı evvel Mehmet Efendi	750
Rüştiye Mektebi Hoca-yı sani Neşet	400
Mekteb bevvabı	100
Saray Rüştiye mektebi odun masrafı	2000
Toplam	3250
2. Sıbyan/Baş Mektep ve mektep inşası	
Sarayda Hıristiyan milletine inşa edilecek kilise ve mektep inşasına (3 parça)	47000
Toplam	50250

Transfer Harcamaları Dökümleri

2.defter (BOA. ML.MSF.d 16845)

Masraf/irad	Miktar Kuruş
Tapu evrak bahası	4131
Hürmet şerif ahalisi ikramı için hazineye irsal	6934
Evrâkda muharrer mahiyelerin defterde vuku bulan şehri yekûn ile mükerrer masraf kaydı olduğundan bu kere tebeyyin edip kaza-i ücret celbiyle irsâl	1380
Toplam	12445

3.defter (BOA. ML.MSF.d 16883)

Masraf/irad	Miktar Kuruş
Tapu varakası olup defterhaneyi amire varidatı, iâne varidatı vs. tahsilâtından Hazineye gönderilen	163533,24
Defterhaneyi amireye gönderilen	18545
Toplam	182078,24
İzvornik sancağı masraf açığı nedeni ile 1279 aşar-gümrük hasılatından ba-sened gönderilen (4 parça)	1672088,12
Toplam	1854166

4.defter (BOA. ML.MSF.d 117258)

Masraf/irad	Miktar Kuruş
Tapu varakası defterhaneye amireye (12)	148137
Evrâk-ı sahiha tahsilâtından hazineye (12) parça	1016708,31
Toplam	1164845,31

FOUR YEARS OF SARAJEVO: THE PICTURE OF SARAJEVO SANJAK DRAWN BY ITS EXPENCES

Summary

This article is about the expenses of “Sarajevo” Sanjak, which is the center of the Bosnian Province. These expenses are recorded in the Financial Expense Notebook (ML. MSF. d) at the Ottoman Archives. ML. MSF. d. is one of the rich records of the archive. These notebooks include the salaries of employees of administrative and military positions in the Ottoman finances and local expenditure items such as subsidy and constructions. Therefore, they are important data records in understanding the cost and financing of administrative units, institutional structures and activities. In the article, four expense books related to the Saray Sanjak dated Rumi 1277, 1278, 1279, 1280 (Gregorian 1861-65) are used. The article has two aims: One, to analyze the size of the financial/administrative organization in Sarajevo, and second, to determine “state capacity” in Sarajevo. In the article, firstly, the registration order of expense books is discussed. Then, the expenditure items in each of the notebooks are analyzed and data sets are obtained. It then focuses on the Sarajevo sanjak scenery that these datasets reveal. Subsequently, the visibility of the “state” in the Sarajevo sanjak is determined. In the conclusion of the article, the general characteristics of the provincial accounting system are determined on the axis of Tanzimat's claim of financial centralization and particularly Sarajevo Sanjak.

Keywords: Bosnia, Sarajevo, Expense Book, Local Expense